

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ**

Факультет економіки, бізнесу та міжнародних відносин
Кафедра соціального забезпечення та податкової політики

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему «Моделі соціальної роботи з бездомними: відповідність викликам
сьогодення»

Виконала: студентка групи СЗ-23-1мз ..

Шух Оксана Миколаївна .

Спеціальність 232«Соціальне забезпечення»

Керівник к.держ.упр., доцент Черба В.М.

(науковий ступень, вчене звання, прізвище та ініціали)

Рецензент _____ .

(місце роботи)

_____ .
(посада)

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Дніпро – 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет економіки, бізнесу та міжнародних відносин
Кафедра соціального забезпечення та податкової політики
Ступінь вищої освіти магістр
Спеціальність 232 «Соціальне забезпечення»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
В.Є. Тараненко
“04” вересня 2025 р.

**ЗАВДАННЯ
НА МАГІСТЕРСЬКУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ**

Шух Оксани Миколаївни

Тема роботи «Моделі соціальної роботи з бездомними: відповідність викликам сьогодення».

керівник роботи к.н.держ.упр., доцент Черба В.М.

затверджена наказом УМСФ від “03” вересня 2024 р. № 664 кс

2. Строк подання студенткою закінченої роботи . 05.01.2025

3. Вихідні дані до роботи: законодавчі та нормативно-правові акти, статистична інформація Міністерства соціальної політики, навчальні посібники, матеріали періодичних та Інтернет видань, монографії, наукові дослідження вітчизняних фахівців тощо.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки.

1. Теоретико-методологічні засади дослідження соціальної роботи з бездомними.

2. Аналіз процесів цифрової трансформації в соціальній роботі.

3. Шляхи вирішення етичних засад соціальної роботи в умовах цифровізації.

5. Перелік графічного матеріалу: Рис. 2.1. Кількість закладів для бездомних осіб та центрів соціальної адаптації осіб, які відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк у 2018-2020 рр.;

Рис. 2.2. Причини бездомності за результатами опитування бездомних; Рис 2.3 Кількість бездомних, що обслуговувалися у Міському центрі соціальної допомоги у 2022 році, осіб; Рис. 2.4 Стан обслуговування бездомних осіб у відділенні щодо надання послуг бездомним особам та особам з низьким

рівнем доходів Міського центру соціальної допомоги у 2022 р.;Рис.2.5. Кількість осіб, взятих на облік відділенням щодо надання послуг бездомним

особам та особам з низьким рівнем доходів Міського центру соціальної допомоги; Рис.2.6 Кількість послуг, наданих відділенням щодо надання послуг бездомним особам та особам з низьким рівнем доходів Міського

центру соціальної допомоги

6. Дата видачі завдання “04 ” вересня 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір та закріплення теми кваліфікаційної роботи	вересень 2024 р.	Виконано
2.	Збір та обробка літературних джерел за темою дослідження	Вересень-жовтень 2024 р.	Виконано
3.	Складання плану роботи	жовтень 2024 р.	Виконано
4.	Написання основних розділів роботи	листопад 2024 р.	Виконано
5.	Консультації з науковим керівником	Згідно з графіком консультацій	Виконано
6.	Оформлення кваліфікаційної роботи, надання її науковому керівнику, отримання відгуку	грудень 2024 р.	Виконано
7.	Підготовка доповіді та демонстраційних матеріалів до роботи	Січень 2025 р.	Виконано
8.	Здача кваліфікаційної роботи на кафедрі	січень 2025 р.	Виконано
9.	Захист роботи	січень 2025 р.	

Студент _____
(підпис)

Шух Оксана Миколаївна
(прізвище та ініціали)

Керівник _____
(підпис)

Черба Віта Миколаївна
(прізвище та ініціали)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

АНОТАЦІЯ

Шух О.М. «Моделі соціальної роботи з бездомними: відповідність викликам сьогодення».

Кваліфікаційна (дипломна) робота на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр» за спеціальністю 232 «Соціальне забезпечення». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2025.

Робота складається з вступу, 3 розділів, висновків. Викладена загалом на 73 сторінках, основний текст – на 46 стор., містить 7 рисунків. 10 сторінок додатків. Список використаних джерел містить 54 найменування.

Зміст анотації:

У кваліфікаційній роботі розглядаються можливості та обмеження соціальної роботи в допомозі бездомним. Після того, як бездомність була концептуально пояснена та зафіксована статистично, представлені проблеми, з якими стикаються бездомні клієнти. Також описані варіанти професійної допомоги бездомним. У результаті аналізуються різні підходи до надання допомоги та показуються їх обмеження та проблемні процеси в їх реалізації.

Ключові слова: соціальна робота, бездомні, рівень життя населення, бідність, моделі соціальної роботи, ціннісні орієнтації, безхатченки.

ABSTRACT

Shuh O.M. Models of social work with the homeless: meeting the challenges of today.

Graduation work for obtaining a higher education degree «master» in the specialty 232 «Social welfare». University of Customs and Finance, Dnipro, 2025.

The master's thesis consists of an introduction, 3 chapters, and conclusions. It is presented in total on 73 pages, the main text is on 46 pages, 7 figures. 10 pages of applications. The list of used sources contains 54 names.

Abstract content:

The qualifying work examines the possibilities and limitations of social work in helping the homeless. After homelessness has been conceptually explained and documented statistically, the challenges faced by homeless clients are presented. Options for professional assistance to the homeless are also described. As a result, different approaches to assistance are mentioned and their limitations and problematic processes in their implementation are shown.

Key words: social work, homeless people, standard of living of the population, poverty, models of social work, value orientations, homeless.

ЗМІСТ

ВСТУП		5
РОЗДІЛ 1	ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З БЕЗДОМНИМИ ОСОБАМИ	9
1.1	Поняття «бездомність» в наукових дослідженнях	9
1.2	Основні чинники феномену бездомності	13
1.3	Нормативно-правове забезпечення соціальної роботи з бездомними	20
	Висновки до розділу 1	23
РОЗДІЛ 2	АНАЛІЗ СТАНУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З БЕЗДОМНИМИ	24
2.1	Характеристика стану соціальної роботи з бездомними	24
2.2	Аналіз стану надання соціальних послуг бездомним в м. Дніпро	30
2.3	Аналіз моделі соціальної роботи з бездомними в Німеччині	35
	Висновки до розділу 2	48
РОЗДІЛ 3	ПЕРСПЕКТИВНІ ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ БЕЗДОМНОСТІ В УКРАЇНІ	49
3.1	Чинники оптимізації соціальної роботи з реінтеграції бездомних осіб в Україні	49
3.2	Рекомендації щодо недопущення бездомності	52
ВИСНОВКИ		54
СИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ		56
ДОДАТКИ		62

ВСТУП

Ключовими складовими соціальної безпеки являються соціальна держава, соціальна політика та соціальна робота [1, с. 41]. «Чутливість соціальної роботи до локальних контекстів провадження відображена в новому глобальному визначенні соціальної роботи, яке серед її ключових принципів акцентує принцип поваги до різноманітності» [2].

На слушну думку дніпровської дослідниці Ю. Борисової «соціальна робота як практична діяльність завжди реалізується у конкретних соціальних умовах, набуваючи різноманітних форм, крім іншого, актуалізує дилему універсальності / контекстності її ціннісного базису [3].

Тема нашого дослідження пов'язана з проблематикою соціальної роботи з бездомними. Бездомні являються однією з найменш захищених категорій населення, що перебувають в складних життєвих обставинах. Наявність житла є невід'ємною частиною нормального існування для кожного, тому ті, хто втрачає житло, не можуть повною мірою реалізувати свої права, крім того, вулиця негативно впливає на всі сторони їхнього життя: на здоров'я, використання можливостей для себе - реалізацію, заробіток, встановлення соціальних зв'язків тощо. У зв'язку з цим, бездомні потребують особливого соціального захисту з метою повернення їх до соціального життя як повноцінних членів суспільства.

Питання захисту бездомних людей має велике значення на міжнародному та національному рівнях. Завдання, яке стоїть перед міжнародною спільнотою, полягає в тому, щоб усі без винятку люди, включно з бездомними, могли жити гідним життям. Все це актуалізує наше дослідження, особливо в умовах сьогодення.

Інтерес представляє закордонний досвід подолання бездомності, міжнародні практики таких країн, як Німеччина мають значення в рамках імплементації такого досвіду, але не шляхом формального відтворення, а й переробки з метою врахування українських реалій воєнного часу.

Постає завдання далі формувати толерантне ставлення до бездомних та розширювати сферу соціальних послуг.

Різноманітні теоретичні аспекти соціального захисту бездомних громадян досліджуються у працях вітчизняних та зарубіжних учених, як О. Карпенко, О. Пижинська, Н. Кабаченко Н., О.Байдук, Л. Кримчак, О. Козловська [4], Н. Кравченко [5], О. Кириленко [6], М. Хмара [7] та ін.

До останнього часу поза увагою науковців і практиків взагалі залишалися багато важливих питань, особливо щодо концепції захисту бездомних людей, форм, видів і програм роботи, системи реінтеграції конкретних осіб у суспільство тощо. Таким чином, актуальність даного кваліфікаційного дослідження залежить від необхідності вивчення питань інформаційно-роз'яснювальної роботи в системі соціального захисту бездомних осіб та вдосконалення діяльності в цій сфері з урахуванням міжнародних стандартів і позитивного досвіду.

Метою дослідження є аналіз моделей соціальної роботи з питань соціального захисту бездомних громадян в Україні та світі та імплементація конкретного досвіду використання у соціальній роботі з бездомними особами в умовах сучасної України.

Об'єктом дослідження є соціальна робота з бездомними особами.

Предметом дослідження є відповідність моделей соціальної роботи з бездомними громадянами в Україні сучасним викликам сьогодення.

Завдання кваліфікаційної роботи:

- 1) Уточнити сутність категорії «бездомність», «безпритульність» «моделі соціальної роботи»;
- 2) Розкрити чинники феномену бездомності;
- 3) Розглянути нормативно-правове забезпечення соціальної роботи з бездомними особами в Україні;
- 4) Визначити особливості суспільного ставлення серед молоді м. Дніпра до бездомності та засобів допомоги цій вразливій групі населення;

- 5) Проаналізувати основні моделі соціальної роботи з бездомними в Україні;
- 6) Виявити сучасний стан соціальної роботи з реінтеграції бездомних осіб на прикладі Міського центру соціальної допомоги м.Дніпра;
- 7) Розкрити досвід соціальної роботи з бездомними на прикладі Німеччини;
- 8) Визначити основні чинники оптимізації соціальної роботи з реінтеграції бездомних осіб в Україні.
- 9) Запропонувати перспективи вирішення проблеми бездомності в Україні.

Залежно від мети і завдань дослідження, особливостей об'єкта і предмета для проведення дослідження використано загальнонаукові методи. За допомогою діалектичного підходу розкриваються питання розвитку соціального захисту бездомних осіб та їх взаємозв'язок. Застосування історичних методів дає змогу проаналізувати становлення та розвиток системи соціальної роботи з бездомними особами та свідчить про необхідність подальших наукових досліджень даної проблеми. Діалектичним та історичним методами також досліджуються поняття «бездомність», «безпритульність», «соціальна робота з бездомними особами», «реінтеграція бездомних осіб у суспільство», «моделі соціальної роботи». Використання формально-логічних та системних методів використовується для визначення моделей соціальної роботи з бездомними, характеристик конкретних форм та програм роботи з бездомними, реінтеграції бездомних людей у соціум.

Отримані результати мають наукову новизну та практичне значення. Магістерська робота є спеціальним комплексним дослідженням теоретичних і практичних питань соціальної роботи з бездомними особами в системі соціального захисту України. Саме створення ефективних моделей діяльності соціальних організацій, розробка навчальних програм для соціальних працівників, які працюють із бездомними громадянами, створення мережі

обміну досвідом професіоналів та проведення відповідних наукових досліджень сприятиме вирішенню проблеми бездомності в Україні.

Структура кваліфікаційного дослідження. Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, списку використаних літературних джерел, додатків. Загальний обсяг дослідження становить 74 сторінки, основний текст відображено на 46 сторінках.

За результатами дослідження у 2024 році опубліковано тези.

Черба В., Корягяна Т., Шух О. Соціальна робота з бездомними в Україні (дослідження сприйняття сучасною молоддю проблеми бездомності). *Scientific Research in the Age of Virtual Reality: Exploring New Frontiers*». https://isuconference.com/wpcontent/uploads/2024/12/Scientific_research_in_the_age_of_virtual_reality_exploring_new_frontiers_December_1820_2024_Montreal_Canada.pdf

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З БЕЗДОМНИМИ ОСОБАМИ

1.1 Поняття «бездомності» в наукових дослідженнях

Портал української мови і культури визначає бездомність, як стан за значенням «бездомний - який не має житла, притулку; безпритульний» [8].

Вже в «Термінологічно-понятійному словнику» термін «бездомність» означає «відсутність у індивідів або сімей постійного житла, місця мешкання, що унеможлиблює ведення ними осілого способу життя та їх повноцінне соціальне функціонування" [1., с. 40].

У «Словнику синонімів української мови» поняття «бездомний» трактується як «людина, що не має житла, притулку» [9].

В «Соціологічній енциклопедії», зазначається, що категорія безпритульність має два визначення: «1) відсутність у індивідів або сімей постійного житла, що робить неможливим ведення осілого способу життя й повноцінне соціальне функціонування; 2) стійкий тривалий стан побутової невлаштованості, що не дає змоги людині задовольнити власні потреби» [10, с. 42].

Організація Об'єднаних Націй дає таке визначення бездомності: «конкретне порушення прав людини та показник крайньої бідності та соціальної ізоляції» [11].

Терміни бездомність та безпритульність часто не відрізняють між собою.

У наукових джерелах для визначення статусу особи без певного місця проживання використовується декілька термінів- «бездомність» та «безпритульність».

Також варто відмітити законодавче поле для реалізації соціальної допомоги бездоглядним особам в Україні. Завдяки яким є чіткі норми визначення даного явища, головні завдання політики ресоціалізації бездомних.

У Законі України "Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей" поняття бездомності розглянуто як «соціальне становище людини, зумовлене відсутністю у нього будь-якого житла, призначеного та придатного для проживання, а бездомна особа – це особа, що перебуває у соціальному становищі бездомності [12. Ст. 354].

Закон України поняття безпритульна особа трактує так: «повнолітня особа, яка проживає на вулиці, в парках, підвалах, під'їздах будинків, на горищах, об'єктах незавершеного будівництва, в інших місцях, непризначених та непридатних для проживання, у тому числі жилих приміщеннях, що перебувають в аварійному стані» [13].

У цьому Законі знайшло визначення термінів бездомність як «соціальне становище людини, зумовлене відсутністю в неї будь-якого житла, призначеного та придатного для проживання»; бездомної особи як особи, «яка перебуває у соціальному становищі бездомності. До бездомних осіб належать "безпритульні особи та особи, які мають притулок»; безпритульної особи як повнолітньої особи, «яка проживає на вулиці, в парках, підвалах, під'їздах будинків, на горищах, об'єктах незавершеного будівництва, в інших місцях, непризначених та непридатних для проживання, у тому числі жилих приміщеннях, що перебувають в аварійному стані; безпритульних дітей, як тих дітей, «які були покинуті батьками, самі залишили сім'ю або дитячі заклади, де вони виховувалися, і не мають певного місця проживання» [13].

Таким чином, українське законодавство вводить термін «бездомність» як соціальний стан людини через відсутність у неї житла, в якому вона могла б бути зареєстрованою, тоді як а «безпритульність» – як стан людини,

пов'язаний із неможливістю фактично проживати в жиллому приміщенні, на яке вона має право [14].

Облік безпритульних дітей проводиться згідно до Законів України "Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей" та "Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування" [15]. Закон містить визначення поняття місце проживання або місце перебування бездомної особи як то «адміністративно-територіальна одиниця, на території якої особа проживає відповідно понад шість або менше шести місяців на рік та на території якої здійснюється зв'язок між особою і державою, що виявляється у взаємних правах і обов'язках» [13].

Українські дослідники здебільшо пояснюють термін бездомності як «стан (соціальне становище) людини, який характеризується відсутністю в неї місця, придатного для проживання (за виключенням державних, муніципальних або недержавних закладів для бездомних), так як у неї або немає прав на конкретне житлове приміщення, яке вона могла б використовувати для проживання, або можливості дані права реалізувати» [16]. Тоді як закордонні вчені наголошують саме на понятті «відсутність будь-якого житла», тобто відсутність житлового приміщення, яке може стосуватися трьох вимірів: фізичної, соціальної чи правової сфер» [17].

Отже, проаналізувавши юридичну та наукову літературу з проблеми соціальної підтримки бездомних осіб, ми приходимо до висновку, що, незважаючи на те, що зміст явища приблизно однаковий, усі науковці, які займаються цією проблематикою, мають спільне розуміння поняття безпритульності, незважаючи різні назви.

Під поняттям модель як правило розуміють спрощений вигляд дійсності, засіб, за допомогою якого ми можемо отримати інформацію про систему. В практиці соціальної роботи «найбільш близьким є визначення моделі як уявного, знакового або матеріального образу оригіналу (відображення об'єктів і явищ у вигляді описів, теорій, схем, креслунків,

графіків). Водночас модель може відтворювати об'єкт з реальних умов, дати нам нання про нього або ж замінити його кращим аналогом. Тобто моделі можуть бути відображенням реального світу [18]

На сучасному етапі становлення моделі соціального захисту в Україні ефективним інструментом соціального партнерства та основою соціальної безпеки є взаємодія органів державної (місцевої) влади та об'єднань громадян в управлінні закладами соціального обслуговування. «Особливого розвитку набуває система закладів соціального обслуговування на рівні територіальної громади, яка охоплює максимальну кількість потенційних споживачів соціальних послуг, залучаючи до співпраці недержавні комерційні і некомерційні організації. Роль локальних громадських організацій і об'єднань громадян в соціальному обслуговуванні й управлінні закладами з надання соціальних послуг досить значна, що сприяє підвищенню якості соціальних послуг, їх доступності і відповідності потребам громади відповідно принципу територіальності» [19].

Дослідники виділяють такі моделі соціальної роботи,

- модель місцевого розвитку або розвиток територіальної/локальної громади;
- модель соціального планування на місцевому рівні;
- модель соціального обслуговування;
- модель соціального партнерства.

В Додатку А Моделі соціальної роботи в територіальній громаді представлений короткий опис кожної моделі.

Відмітимо, що ефективність функціонування закладів соціального обслуговування напряду залежить від скоординованої взаємодії усіх суб'єктів управління, тому моделі виступають як взаємодоповнювані та рівноцінні.

Таким чином, в Україні законодавчо закріплене визначення бездомності викладено в Законі ще 2005 року, який її розглядає, як становище людини, яка не має місця проживання та не проживає в

житловому приміщенні, тобто не має постійного або тимчасового житла. В Законі розділено бездомних і тимчасово бездомних та підкреслюється, що бездомність визначається відсутністю як постійного, так і тимчасового місця проживання. Європейський Союз у 2007 році ухвалив типологію бездомності та відсутності житла під назвою ETHOS [20]. В європейських країнах, ETHOS використовується ширше визначення бездомності, ніж в українському законодавстві, та класифікують бездомність у шести категоріях:

- люди, що не мають даху над головою, напр., живуть на вулицях;
- Люди в екстремому житті, напр., в нічліжках;
- Люди, які проживають в помешканнях для бездомних з обмеженням часу перебування в них, напр., хостели, тимчасове житло, притулки;
- Люди, які проживають в закладах (напр., лікарні, в'язниці) та залишаються там довше необхідного часу через відсутність житла або які не мають житла перед виходом з цих закладів;
- Люди, які через відсутність житла проживають в нетрадиційних житлових приміщеннях, напр., будинки на колесах, тимчасові будівлі;
- Люди, які тимчасово проживають в традиційному житті з рідними або друзями, напр., кілька ночей на дивані, так званий «sofa surfing» [21].

Отже, термін «бездомний» як одновимірний термін описує потребу людини в місці для сну, фізичну потребу в притулку, відсутність сну на вулиці, відсутність «нелегала». У свою чергу, термін «безпритульність» більше описує психосоціальний компонент особистості. Це визначення відноситься до особи, яка, окрім відсутності житла, не мала можливості налагодити стосунки з іншими членами суспільства.

1.2 Основні чинники феномену бездомності

Національна асоціація соціальних працівників США дає таке визначення поняття соціальна робота як «професійна діяльність із надання

допомоги індивідам, групам і спільнотам, посилення чи відновлення їх здатності до соціального функціонування та створення сприятливих соціальних умов для досягнення цих цілей»[22]. Соціальна робота – це унікальна професійна діяльність, спрямована на створення соціальних умов, поліпшення умов життя індивідів і зростання добробуту людей. Місія соціальної роботи полягає в тому, щоб допомогти людям максимізувати свій потенціал, збагатити своє життя та запобігти дисфункції. Метою професійної соціальної роботи є захист людей, вирішення їх проблем і зміна суспільства. Таким чином, фахівці соціальної роботи є агентами змін у суспільстві та житті окремих людей, сімей і громад, а також посередниками правових та економічних відносин між особами та державою.

Соціальна робота орієнтована на гуманні, альтруїстичні стосунки між людьми і виключає будь-які прояви егоїзму та самозадоволення. Соціальна робота є унікальним видом практики, оскільки вона спрямована не лише на допомогу людям, які її потребують, але й навчає їх, як допомогти собі. Тому соціальна робота включає не тільки підтримку та соціальний захист людей, а й контроль за людьми та встановлення складних суб'єктно-об'єктних відносин, але в основному цей зв'язок спирається на індивідуальну творчість та здібності. Слід зазначити, що важливим завданням соціальної роботи є не проведення дискусій чи абстрактних досліджень, а вивчення реальних соціальних проблем, практичного досвіду, аналіз ситуацій, створення нових методів подолання проблем тощо. Соціальна робота з бездомними має свою унікальну специфіку. Одним із основних завдань у соціальній роботі з безпритульними особами, на думку Якубової Л., «є готовність руйнувати стереотипи про них, адже причин потрапляння на вулицю серед таких людей є безліч» [16].

Для пересічних жителів українських міст бомжі – це «волоцюги», тобто бідняки, які не мають власного житла, їдять недоїдки, ніде не працюють, неприємно пахнуть і завжди готові до злочинів. Його краще не бачити, найкраще, щоб він жив в іншому під'їзді, найкраще, щоб ти не стикався з

таким явищем, найкраще, щоб ти ніколи не думав, що він сам буде таким. Слід також зазначити, що опис безхатченків в Україні ґрунтується лише на досвіді вирішення особистих проблем сучасними жителями міст.

Переважна більшість осіб без певного місця проживання ночує в підвалах, на горищах, в теплотрасах житлових будинків. Влітку це відбувається під відкритим небом. Увійти в свою «кімнату» вони можуть тільки в темний час доби і вийти до світанку, щоб не бути поміченими мешканцями будинку. Але жителі часто викликають поліцію, щоб позбутися таких «сусідів». Найгірший сценарій – самостійна бійня. Звичайно, люди, які живуть в таких умовах, не в змозі дотримуватися навіть елементарних вимог гігієни, тому їх зовнішній вигляд лякає будь-яку нормальну людину: брудний одяг, розпатлане волосся, неголені місяцями обличчя – все це викликало огиду у перехожих. В окремих випадках деякі з них будуть намагатися стежити за своєю зовнішністю, але таких людей меншість. Безхатченки найбільше залежать від пори року, оскільки багато з них проводять пізню весну, літо та ранню осінь на чужих дачах, де вони легко можуть знайти їжу, наприклад овочі та фрукти. Як правило, «робочий день» кожного безхатченка починається рано – з 6 до 7 ранку, коли можна спокійно вийти з помешкання. Ще одна причина – люди зазвичай виносять сміття вдома вранці. Тому безпритульні починають свій день із копання у смітниках, де знаходять все необхідне для життя. Там вони збирають залишки їжі, порожні пляшки та макулатуру, яку потім здають у пункти прийому в обмін на гроші чи продукти. На жаргоні бездомних це звучить як «ламати рейки». Найчастіше їх можна побачити біля церков, біля міських ринків, у густонаселених районах, іноді декому вдається знайти тимчасовий заробіток, особливо навесні чи восени, коли потрібно копати чи садити городи, щось вантажити чи демонтувати.

Комусь вдалося знайти роботу різноробочого на будівництві, але його зарплата була значно нижчою, ніж у всіх інших працівників. У цьому

випадку бездомні служать практично безкоштовною робочою силою. Часто зароблені гроші відразу витрачаються на випивку.

Деякі з них не можуть отримувати соціальні виплати, такі як пенсії, через відсутність документів, що посвідчують особу. Так само в приймальниках-розподільниках часто потрапляють безпритульні. Ці люди майже завжди мають розірвані сімейні стосунки, навіть якщо у них є родичі, вони не визнають бездомних членів сім'ї і не спілкуються з ними. Тому ні про яку допомогу рідних не може бути й мови.

Родинні відносини серед бездомних майже відсутні. Але час від часу в їх середовищі виникають спонтанні зв'язки з представниками протилежної статі. За умови їх тривалості такі зв'язки іноді набувають ознаки родини: спільне життя, спільні цілі, спільне господарство на горищі або в підвалі, розподіл обов'язків. Такі сім'ї часто можна побачити біля смітників, де вони шукають засоби для виживання. У середовищі бездомних такі відносини сприймаються з повагою та розумінням, і самі бездомні визначають такі стосунки тими ж термінами, що й звичайні люди, – подружжя, родина, чоловік, жінка.

Отже, існує ряд чинників, що сприяють втраті житла як головної причини «бомжування». Ніхто не може на 100% гарантувати, що не втратить дім і не залишиться бездомним. Для людей, які втратили домівку або стали бездомними через поступові психологічні зміни, процес йде повільно і непомітно. Небезпека цього процесу полягає в основному в тому, що він стає непомітним через поєднання кількох типових життєвих ситуацій.

Нами було проведено опитування серед школярів 11 класів та здобувачів освіти 1-2 курсу спеціальності «Соціальне забезпечення» УМСФ м. Дніпра, в якому прийняли участь 32 особи. (Додаток Б. Анкета опитування «Шляхи подолання бездомності та бідності: думки молоді»).

Опитування дозволило прийти до таких результатів сприйняття у суспільстві молодих людей образу безхатка. Молоді люди назвали такі основні ознаки «бомжа»: бідна людина, що не має власного дому (93,8%),

харчується залишками (72%), ніде не працює, відірвана від нормальних соціальних зв'язків (84,4%). Відмітимо, що 22% опитуваних вважають, що бездомність- це особистий вибір людини і лише 6% респондентів вважають бездомних небезпечними. Серед основних джерел стану бездомності були названі: проблеми матеріального характеру як наслідок житлових махінацій (69%), в меншій мірі- психологічні проблеми індивіда, його ледарство та антисоціальність (12,5%) та проблеми соціального характеру- 19%.

Серед соціально-економічних чинників бездомності опитувані відмітили: високий рівень бідності та глибоке матеріальне розшарування населення- 91%; вплив війни – 88%, високу вартість житла, неможливість бездомними громадянами придбати чи орендувати житло-84%, втрату документів- 72%, низьку державну пенсію – 66 %.

Серед особистісних факторів, які спричиняють бездомність -94% назвали зловживання та ігрову залежність, низький рівень освіти і навичок - 78%, ув'язнення та судимість – 72%.

На питання: «Який фактор війни на вашу думку спричинює збільшення бездомності в Україні?» більшість респондентів назвали руйнування та пошкодження житла та неможливість повернутися додому для людей з окупованих територій через небезпеку (94% відповідей), переміщення, особливо багаторазове та довготривале – 62,5%.

На питання: «Чи знаєте ви про існування в місті закладів перебування осіб з бездомністю ?» більше половини респондентів відповіли негативно. Що наразі загострює питання поінформованості молодих людей про можливість вирішення проблеми державою.

Серед шляхів вирішення проблеми бездомності всі респонденти назвали- працевлаштування, соціальне житло (84,4% опитуваних) заклади реінтеграції, пункти обігріву (63%) (Додаток В Результати опитування здобувачів УМСФ та КЗО «Фінансово-економічний ліцей наукового спрямування при УМСФ» (грудень 2024р.).

Сучасні соціально-економічні умови не лише не покращили становище більшості українських громадян, а навпаки, спричинили їх розгубленість та невпевненість у майбутньому. Все це призводить до дезадаптації особистості, що проявляється в аномальній поведінці (алкоголізм, наркоманія, суїцид), неадекватному психологічному стані особистості (депресія, гіперактивність), бездомності як соціальному явищу. Економічні та політичні реалії останнього десятиліття стали справжнім випробуванням для більшості громадян незалежної України. Суспільства та країни пройшли складний шлях реконструкції та переоцінки матеріальних і духовних цінностей, які поколіннями виховувалися на традиції світогляду, що передбачає різне ставлення до багатьох моральних категорій, часом навіть абсолютно протилежне ставлення.

Сьогодні вже нікого не дивує соціальна незахищеність пенсіонерів, осіб з інвалідністю та малозабезпечених сімей. Явища, коли бездомні живуть і вмирають у підвалах і під'їздах хворі на інфекційні хвороби жебраки стали майже нормою, що вже є досить виразною рисою сучасної соціальної ситуації. Через негативні зміни в окремих структурах нашого суспільства різко погіршився соціальний статус найбільш незахищених верств населення. Багато людей, які жили у гуртожитках, стали змушені жити на вулиці через ліквідацію компанії, зміни прав власності та звільнення персоналу. Ті, хто мав власне житло, виявилися не в змозі оплачувати житло і були змушені продати свої квартири або замінити їх на дешевші.

Держава припинила надавати безкоштовне житло громадянам, унаслідок чого багато людей залишилось без даху над головою та без можливості його отримання. Наразі не можливо сказати, що сучасне економічне становище держави сприяє зменшенню процесу втрати житла її громадянами. Економічний чинник і досі залишається дуже важливим.

Таким чином, сукупність соціально-економічних, політичних і психологічних чинників призвела до дезадаптації деяких людей, що в свою чергу призвело до явища бездомності.

Основним чинником безпритульності як соціального явища також є соціальне відчуження. Під «соціальним відчуженням» ми маємо на увазі, перш за все, те, що людина чи група людей не можуть жити так, як переважна більшість членів суспільства. Найчастіше соціальне відчуження розуміється як часткове або повне виключення особи або соціальної групи з соціальних структур і соціальних процесів, створення умов, які не дозволяють цій особистості або групі відігравати важливу роль у суспільстві. Водночас неправильно вважати, що серед соціально відсторонених є лише представники так званих нижчих верств суспільства.

Причинами соціального виключення можуть бути:

- низький рівень споживання та доходу ;
 - обмежений доступ до суспільних засобів підвищення добробуту;
 - в основному пасивний тип взаємодії з суспільством;
 - неприйняття діючих у суспільстві норм, правил, цінностей, які являються регуляторами взаємовідносин між людьми;
 - свідомий вибір у розірванні стосунків з суспільством.
- зниження ролі інституту сім'ї, традиційної культури взаємовідносин у сім'ї як основної складової суспільства;
- недосконалість нормативно-правової бази, в т. ч. житлового законодавства, а також незаконні операції з житлом на ринку нерухомості;
 - недостатність соціального житла, соціальних гуртожитків;
 - відсутність ефективної системи лікування алкоголізму, наркоманії;
 - сирітство;
 - катастрофи та нещасні випадки;
 - незабезпечення, відповідно до законодавства, житлом сиріт і громадян, що втратили службове житло.

Одночасно існують психологічні причини, внаслідок яких громадяни втрачають житло, а саме: розлучення, конфлікти в сім'ї, внутрішні особистісні причини (свідомий відхід від дійсності, залежність від наркотиків та алкоголю, перегляд життєвих цінностей тощо).

Якщо в 80-ті роки соціальне виключення пов'язувалося в основному з ростом безробіття й можливістю забезпечених громадян опинитись у ролі виключених» із соціальних процесів, то у 90-ті роки це поняття пов'язують не стільки з станом бідності, скільки з розривом соціальних зв'язків і кризою ідентичності. Зараз саме внутрішньо переміщені особи (ВПО), становлять переважну частку людей, які опинилися в скрутних життєвих ситуаціях, а переміщення є значним чинником бездомності в Україні. Взагалі, серед тих, хто втратив дім, бездомними є ті, хто не може самостійно облаштувати своє життя. Їм потрібна комплексна програма допомоги, яка базується на економічних, освітніх, психологічних і соціальних підходах і забезпечує процес і результати для повернення людей до позитивного соціального досвіду та способу життя.

1.3 Нормативно-правове забезпечення соціальної роботи з бездомними

14 вересня 2006 року Законом № 137-V від 14.09.2006 року Україною ратифіковано Європейську соціальну хартію. Хартія гарантує в тому числі і такі основні права щодо соціального захисту: право на соціальну безпеку, соціальне забезпечення та соціальні послуги; право на захист від бідності та соціального відчуження; скорочення числа бездомних.

У загальній декларації прав людини, прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН у 1948 році, у статті 22, зазначено, що «кожна людина [...] має право [...] на здійснення необхідних для підтримки гідності і вільного розвитку її особи прав у економічній, соціальній і культурній галузях за допомогою національних зусиль і міжнародного співробітництва та відповідно до структури і ресурсів кожної держави» [30].

До основних аспектів нормативно-правового забезпечення соціальної роботи в територіальній громаді відносять:

1. Конституцію України: основний Закон України, що гарантує права і свободи громадян, включаючи соціальні права та встановлює принципи державної політики у сфері соціального захисту і підтримки

2. Законодавство про соціальний захист: в Україні діє цілий ряд законів, що регулюють питання соціального захисту населення, включаючи Закон про соціальні послуги, Закон про соціальний захист інвалідів та інші.

3. Постанови Кабінету Міністрів України: Уряд приймає постанови та розпорядження, які визначають порядок надання соціальних послуг та організацію соціальної роботи на місцевому рівні.

4. Міжнародні договори: Україна є учасником різних міжнародних конвенцій та угод, які визначають стандарти у галузі соціальної роботи і соціального захисту.

5. Рішення органів місцевого самоврядування: Місцеві ради та влада приймають рішення та регулюють діяльність соціальних служб на своїй території, забезпечуючи належний рівень підтримки громадян.

6. Соціальні програми і проекти: Для реалізації соціальних послуг та ініціатив часто розробляються спеціальні програми і проекти на різних рівнях влади [23].

З 2013 року було прийнято цілий ряд нормативно-правових актів, які регулюють політику держави зі створення ефективної системи соціального захисту населення. Так, в «Плані заходів на 2013-2016 роки щодо реалізації Стратегії реформування системи надання соціальних послуг», який був затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 березня 2013 року. Було визначено перелік основних заходів, які були реалізовані в рамках виконання плану, особливо відмітимо, що, було затверджено 17 державних стандартів соціальних послуг у таких сферах як догляд вдома, денний догляд, надання притулку бездомним особам, соціальна інтеграція та реінтеграція бездомних осіб, соціальна адаптація, консультування, профілактика, представництво інтересів, паліативний догляд, стаціонарний догляд осіб, які втратили здатність до самообслуговування чи не набули такої

здатності, супровід сімей у складних життєвих обставинах, посередництво (медіація), соціальний супровід при працевлаштуванні та на робочому місці, кризове та екстрене втручання, соціальна інтеграція випускників інтернатних закладів, підтримане проживання осіб похилого віку та осіб з інвалідністю, супровід сімей, у яких виховуються діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування. Ці стандарти визначають зміст, обсяг, норми, умови та порядок надання соціальних послуг [24-25].

Законом України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей» визначено такі заклади соціального захисту для бездомних громадян як:

- будинок нічного перебування;
- центр реінтеграції;
- соціальний готель [[12. Ст. 354] .

У Законі України «Про соціальні послуги» передбачено надання широкого спектру соціальних послуг у тимчасових притулках для дорослих; такі організації можуть працювати як осередки нічного або тимчасового проживання громадян без визначеного місця проживання [26. С. 52. – Ст. 1435]. Законом визначено загальні засади соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей, забезпечення правового регулювання відносин у суспільстві, які спрямовані на реалізацію бездомними особами і безпритульними дітьми прав і свобод, передбачених Конституцією та законодавством України; створено умови для діяльності громадських організацій, що працюють у сфері соціального захисту населення. Застосовано нову форму надання соціальних послуг – мобільну (соціальне патрулювання) [27-28].

Закон України «Про соціальну адаптації осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» (2011 рік у редакції 2018 року). Законом визначені заходи соціального патронажу звільнених осіб та суб'єктів соціального патронажу, якими є центральні та місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого

самоврядування, підприємства, установи та організації, об'єднання громадян, а також фізичні особи, які здійснюють соціальний патронаж [29].

З початку повномасштабного російського вторгнення в Україну перед вітчизняною системою соціального захисту поставало фактично два основних завдання: підтримання передбачених чинним законодавством соціальних виплат, допомог та пенсій, забезпечення надання соціальних послуг, а також надання підтримки внутрішньо переміщеним особам та особам, які постраждали від збройної агресії.

14 квітня 2022 року ВРУ ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях», який передбачає посилення соціального захисту громадян, які у зв'язку з військовою агресією росії проти України були вимушені покинути власні домівки й стати внутрішньо переміщеними особами. Цим законом розширено повноваження військових адміністрацій в частині визначення особливостей порядку організації надання соціальних послуг на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці (або на регіональному рівні) у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях [31].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

В науковій літературі існують різноманітні підходи до розуміння і трактування „моделей” в залежності від сфер їх застосування. Ми вважаємо за доречними засередитися на таких моделях соціальної роботи, модель місцевого розвитку або розвитку територіальної/ локальної громади, модель соціального планування на місцевому рівні, модель соціального обслуговування, модель соціального партнерства

Однак, враховуючи запит населення на соціальні послуги в умовах війни, державники констатують, що існуючої кількості надавачів соціальних послуг в Україні недостатньо для здійснення покладених на них функцій.

Адже через повномасштабне російське вторгнення на територію нашої країни кількість осіб, які потребують допомоги, зростає залежно від виду соціальної допомоги у разі.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СТАНУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З БЕЗДОМНИМИ

2.1 Характеристика стану соціальної роботи з бездомними

Одним з пріоритетних напрямків діяльності в соціальній сфері декларувався розвиток соціальних та реабілітаційних послуг у територіальних громадах. За результатами аналізу Соціальних Звітів Мінсоцполітики за 2018-2020 рр., опублікованих на сайті Міністерства можемо зазначити, що допомога бездомним не відноситься в окремий напрямок, дані розпорошено серед показників результативності розвитку соціальних та реабілітаційних послуг у територіальних громадах.

Так у 2018 році налічувалося 111 закладів для бездомних осіб та центрів соціальної адаптації осіб, які відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк. Протягом року було відкрито 3 відділення реінтеграції для бездомних на базі діючих закладів (Одеська, Київська, Хмельницька області) [32].

У 2019 році у складі територіальних центрів діяло 102 заклади для бездомних осіб та центрів соціальної адаптації осіб, які відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, було відкрито 3 відділення реінтеграції для бездомних на базі діючих закладів (Одеська, Київська, Хмельницька області) [33].

1 січня 2020 року введено в дію Закон України „Про соціальні послуги”, створено мережу суб’єктів, що надають соціальні послуги, зокрема місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, територіальними громадами: 643 територіальних центрів соціального обслуговування та 205 центрів надання соціальних послуг, якими впродовж 2020 року виявлено 1,16 млн осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують соціального обслуговування, обслуговано понад 1,13 млн осіб (97 %).

У 2020 році у складі територіальних центрів діяли 103 заклади для бездомних осіб та центрів соціальної адаптації осіб, які відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк; відкрито 4 заклади (відділення) для бездомних осіб (Житомирська, Сумська, Херсонська, Чернігівська області) та закрито 3 заклади (відділення) для бездомних осіб (Запорізька, Житомирська області) [34].

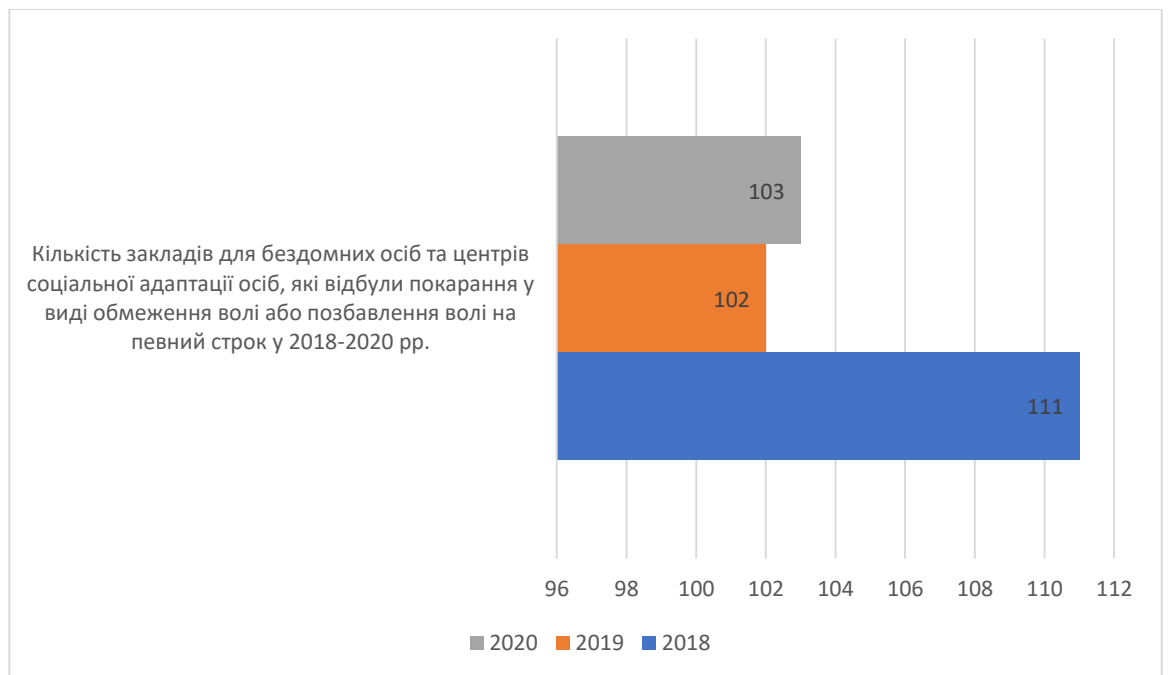

Рис. 2.1. Кількість закладів для бездомних осіб та центрів соціальної адаптації осіб, які відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк у 2018-2020 рр.

Джерело: складено за даними Соціальної звітів 2018-2020 рр. [32-34].

Наразі основною причиною бездомності в Україні стало повномасштабне вторгнення росії, і як його наслідок - переміщення населення. На сьогодні 3,5 мільйонів людей являються внутрішньо переміщеними особами, а домівки двох мільйонів домогосподарств були знищені або пошкоджені [35].

«Через війну люди змушені жити на вулиці, що є крайньою формою бездомності: майже чверть (22%) тих людей, які ночують на вулиці або в притулках, є ВПО. Організація Об'єднаних Націй описує конфлікт як

«систематичну причину» бездомності в усьому світі, а війна відрізняє український контекст від контексту інших країн Центральної та Східної Європи» [Генеральна Асамблея ООН, «Інклюзивні політики та програми для вирішення проблеми бездомності,» A/75/310, 6 серпня 2020р.]

Національна недержавна організація, Деполю Україна, заснована в 2007 році, спеціалізується на підтримці бездомних людей, опублікувала у 2024 році Звіт «Бездомність в Україні», основою для якого опитування 234 бездомних осіб [36]. Серед основних причин бездомності внутрішньо переміщені особи називають переміщення (95%), виселення, розрив сімейних чи інших стосунків, звільнення. Серед бездомних ці причини пропорційно представлені і сягають у межах 20-25%, доповнюючись, конфліктами в родині та залежностями (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Причини бездомності за результатами опитування бездомних
Джерело: [складено за 36].

«Деяким людям не було куди йти після виходу з в'язниці, дитячого будинку, лікарні або звільнення з армії. Багато опитаних сказали, що стали бездомними за одну ніч - прямий наслідок повномасштабного вторгнення. Люди розповідають про те, що їхні домівки були зруйновані обстрілами, або

про те, що їм довелося тікати з прифронтових та окупованих територій. Велика різноманітність в досвіді бездомних людей вказує на необхідність індивідуального підходу до реагування на обставини кожної людини. 95% опитаних людей називають переміщення основною причиною бездомності. Однак фактори часто є більш складними та переплетеними. Респонденти також називають виселення, безробіття та розрив стосунків як фактори, що сприяють бездомності» [35].

Загалом, переміщені особи живуть з непевністю щодо майбутнього, і це ускладнює досягнення стабільності. Згідно з опитуванням 2024 року, лише 5% ВПО планують повернутися до своїх домівок протягом наступного року, але 68% сподіваються колись повернутись [37].

Основною моделлю соціальної роботи з бездомними являється модель профілактики бездомності, що знаходить застосування в медицині та заснована такими вченими як Д. Клейн та С. Голдстон [38, 39, С. 84-87.].

Ця модель включає три типи профілактики: первинне, вторинне та третинне втручання.

Первинна профілактика включає заходи, що направлені на превентивну роботу - попередження факторів виникнення бездомності ще до того, як вона може виникнути (втрата доходів, звільнення, сімейне насильство, погіршення психічного здоров'я, залежності). Вторинна профілактика бездомності спрямована на тих, хто нещодавно залишився бездомним і націлена на те, щоб цей процес закінчився як можна скоріше і не стала хронічним явищем. Третинне втручання спрямоване саме на зміну ситуації, в якій люди вже переживають стан бездомності. І направлене на те, щоб запобігти її продовженню.

«Профілактика бездомності включає діяльність і втручання, які спрямовані на:- скорочення тимчасового і термінового проживання у закладах на користь допомоги та створення умов для стабільного проживання, насамперед, для молоді та сімей із дітьми, а також самотніх людей; - скорочення випадків повторювальної чи хронічної бездомності; -

скорочення рівня бездомності серед груп ризику та вразливих груп населення» [39, С. 84-87].

Профілактичні стратегії можуть включати різноманітні методи, що використовуються урядами та місцевими органами влади, включаючи, наприклад, одноразову або короткострокову фінансову допомогу для оплати рахунків за житло, юридичну допомогу або можливість брати участь у схемах тимчасового чи соціального житла. Вони також включають більш системні стратегії, спрямовані на створення відповідних послуг, щоб допомогти людям, які живуть в інституційних установах, таких як в'язниці чи медичні заклади, піти з вулиці або в систему притулків і запобігти тим, хто живе в ситуаціях сімейної кризи проявам домашнього насильства. В Україні сформовано систему надання соціальних послуг для бездомних громадян які, як правило, організуються та фінансуються місцевою владою, громадськими та релігійними організаціями. В основному це притулки для бездомних та центри адаптації чи ресоціалізації, діяльність яких набуває особливої актуальності сьогодні.

Соціальна робота з бездомними громадянами передбачає необхідність індивідуального супроводу осіб, які вважають себе бездомними, а також вплив на створення умов, що запобігають виникненню та поширенню бездомності. Головним принципом такої роботи є розширення прав і можливостей, яке ґрунтується на визнанні права людини жити повноцінним життям, отримувати за потреби необхідну кількість якісних соціальних послуг та передбачає мотивацію клієнтів до вирішення власних проблем.

Погоджуємося з Файчук, яка вважає, що «основні проблеми бездомних людей пов'язані не стільки з відсутністю в них житла, скільки з неможливістю внаслідок цього реалізувати більшість своїх громадянських прав, найголовніше з яких – можливість працювати. Тому соціальні працівники повинні також сприяти працевлаштуванню бездомних громадян, зокрема надавати інформацію про наявні можливості тимчасової роботи для них» [40].

«Занадто багато людей просто не можуть розібратись із сутністю норм соціального забезпечення. Головна мета соціальної допомоги — забезпечення первинних потреб та відповідно зменшення кількості людей, що живуть на милостиню» [41].

«Для багатьох безпритульних людей їх спосіб життя є також частиною особистої філософії». Незначна кількість безхатченків не мають на меті отримати притулок і звертаються за допомогою лише за крайньої необхідності [41].

До найбільш важливих програм та проєктів, спрямованих на надання допомоги бездомним в Україні, вчені [6] віділяють:

- Програму «Соціальна карта», яка була започаткована у 2018 році у місті Києві та передбачає надання бездомним безкоштовних послуг, зокрема медичної допомоги, соціальної та правової підтримки;
- Програму «Соціальні готелі», яка спрямована на покращення умов проживання бездомних шляхом надання їм безкоштовного проживання в спеціально обладнаних гуртожитках;
- Проєкт «Будинок на день», що передбачає надання клієнтам тимчасового житла та допомогу у пошуку постійного місця проживання;
- Програму «Міжнародний караван з бездомними» (проєкт громадських та волонтерських організацій з різних країн), яка надає допомогу у вигляді медичної та соціальної підтримки, а також в організації заходів з пропаганди прав людини;
- Програму «Твій шанс» – спільний проєкт громадських організацій та бізнесу, який передбачає надання можливості пройти клієнтам професійну підготовку та знайти роботу.

2.2 Аналіз стану надання соціальних послуг бездомним в м. Дніпро

В Дніпрі функціонує з 1997 року Міський центр соціальної допомоги, серед функцій якого є надання комплексу послуг бездомним особам з метою подолання життєвих проблем та забезпечення їх прав і свобод, визначених законодавством; надання притулку особам, які не мають житла; надання безкоштовного харчування особам з низьким рівнем доходу, бездомним особам та ВПО.

Міський центр соціальної допомоги – комплексний комунальний заклад соціального захисту населення, засновником якого є Дніпровська міська Рада, уповноваженим органом – управління департамент соціальної політики Дніпровської міської Ради.

Міському центрі соціальної допомоги створено три відділення :

- Відділення щодо надання послуг бездомним особам та особам з низьким рівнем доходів;
- Відділення професійної реабілітації та соціально- побутової адаптації осіб з інвалідністю;
- Відділення щодо надання транспортних послуг “Соціальне таксі” (Додаток Г).

В м. Дніпрі за адресою вул. Лоцманська, 22-А знаходиться та діє відділення щодо надання послуг бездомним особам та особам з низьким рівнем доходів, яке створено на підставі рішення виконавчого комітету Дніпропетровської міської ради від 23.12.1998 року.

У 2022 році було обслуговано 1035 бездомних осіб, в тому числі 863 чоловіка та 172 жінки, з них 48 судимих, 21 особа з інвалідністю, 211 пенсіонерів за віком. Тобто чисельність чоловіків складає 83%, а жінок 16,7%, більше 20% припадає на людей похилого віку, 44% складають особи, що були звільнені з місць позбавлення волі у минулому (рис.2.3).

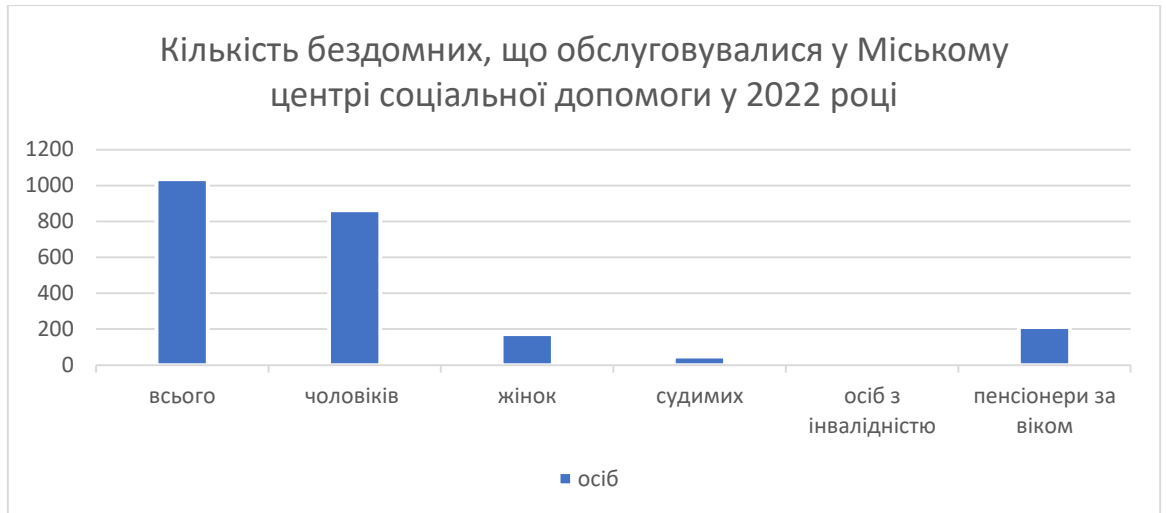

Рис 2.3 Кількість бездомних, що обслуговувалися у Міському центрі соціальної допомоги у 2022 році, осіб

Джерело: складено автором за [42].

Надано такі соціально-побутові послуги: 11820 послуг по ночівлі і харчуванню, 812 особам надано одяг та взуття, надано 1035 консультацій. Також були надані послуги по відновленню паспортних документів – 19 осіб, надано реєстрацію за адресою центра – 6 осіб, влаштовано до будинку-інтернату – 16 осіб, влаштовано до медичних закладів – 54 осіб. (рис.2.2).

Рис. 2.4 Стан обслуговування бездомних осіб у відділенні щодо надання послуг бездомним особам та особам з низьким рівнем доходів Міського центру соціальної допомоги у 2022 р. [42].

Фахівці відділення здійснюють первинний облік осіб та створюють відповідний банк даних на електронних та паперових носіях; видають посвідчення про постановку на облік встановленого зразка; сприяють в отриманні реєстрації особи відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 207 від 02 березня 2016 року; надають допомогу у відновленні документів бездомним особам, сприяють у працевлаштуванні, отриманні медичної допомоги, тощо; сприяють забезпеченню реалізації конституційних прав бездомних осіб брати участь у виборах, для цього до 5 числа кожного місяця подаються відомості в Чечелівський відділ Державного реєстру про зареєстрованих за адресою Центру та знятих з реєстрації осіб; надають бездомним особам інформаційні, юридичні та інші соціальні послуги; організують додаткові заходи щодо виявлення бездомних громадян, зокрема, через створений Соціальний патруль [43]; співпрацюють з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, державними і недержавними установами, громадськими організаціями тощо з питань, що належать до його компетенції; готують інформаційний матеріал, статистичну звітність щодо обліку бездомних осіб, що складається за півріччя і рік, із наростаючим підсумком за певний календарний період часу і не пізніше 12 липня та 12 січня подається до Департаменту соціальної політики Дніпровської міської ради і обласного управління соціальної захисту населення Дніпропетровської обласної адміністрації; приймають переселенців направлених Координаційним штабом волонтерів Дніпра.

За даними чисельність виявлених бездомних осіб у 2022 році складала 466 ос. Із них взято на облік, надано соціальної допомоги та влаштовано до закладу за бездомними- 154 особу. 28% складають звільнені з місць позбавлення волі, 10% складають особи похилого віку, 54% працездатного населення, 8% осіб з інвалідністю (рис 2.5).

Бездомним було надано соціальну допомогу з відновлення документів , реєстрації за адресою Центра, влаштовано до будинку-інтернату, влаштовано до медичного закладу (рис.2.5).

Рис.2.5 Кількість осіб, взятих на облік відділенням щодо надання послуг бездомним особам та особам з низьким рівнем доходів Міського центру соціальної допомоги [42].

Одним із напрямків роботи зазначеного відділення є виявлення та ведення обліку бездомних осіб з метою надання комплексу заходів направлених на реінтеграцію даної категорії осіб у суспільство (Рис. 2.6.).

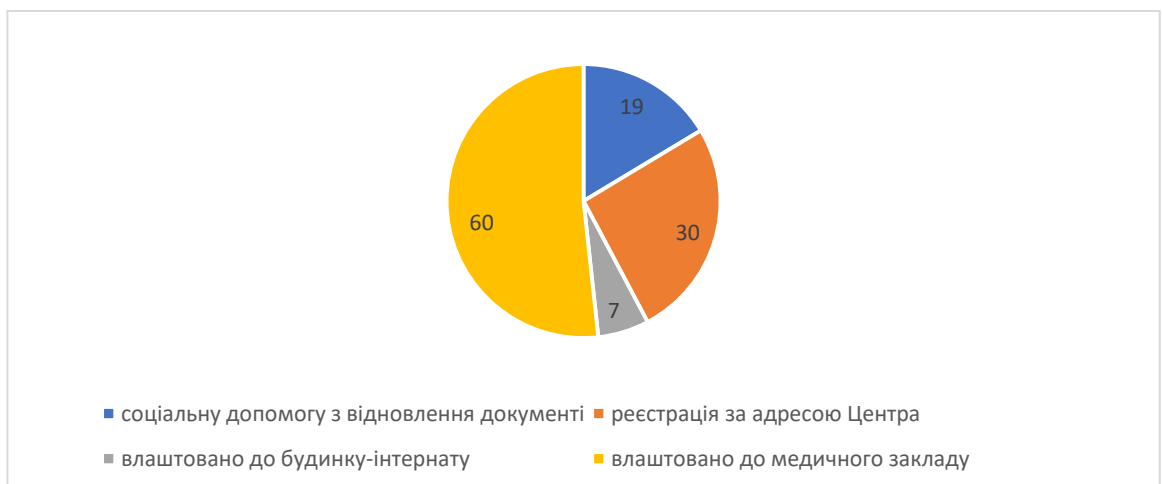

Рис.2.6 Кількість послуг, наданих відділенням щодо надання послуг бездомним особам та особам з низьким рівнем доходів Міського центру соціальної допомоги [42].

Міський центр соціальної допомоги сприяє у відновленні документів що посвідчують особу, в оформленні і отриманні пенсії, інвалідності та влаштуванні до будинку – інтернату або геріатричного пансіонату. Безпосередньо реєстрацію переважного місцезнаходження бездомної особи надає Департамент адміністративних послуг та дозвільних процедур Дніпропетровської міської.

На підставі Постанови кабінету міністрів України № 207 від 02 березня 2016 року поставити на облік у Центрі безхатченків можливо усіх, хто звернувся, але надати реєстрацію можна тільки особам, які знаходяться на обслуговуванні в притулку нічного перебування Міського центру соціальної допомоги за фактичним місцем проживання.

Наразі актуальним залишається питання прискорення оформлення документації бездомних осіб до закладів опіки та догляду: будинків – інтернатів, геріатричних пансіонатів. Це питання також пов'язане з механізмом влаштування бездомних осіб з інвалідністю та тих, хто оформлює інвалідність, та потребує постійного медичного та стаціонарного догляду. Це пов'язано з тим, що у Центрі соціальної допомоги відсутні необхідні умови та кадри для перебування даної категорії громадян в умовах відділення щодо надання послуг бездомним особам та особам з низьким рівнем доходів Міського центру соціальної допомоги.

Через велику кількість осіб без певного місця проживання, бездомних, які звільнені з місць позбавлення волі необхідно негайно вирішувати питання щодо впровадження центру реабілітації цієї категорії населення. З метою посилення роботи у відділенні щодо задоволення потреб громадян без певного місця проживання створено візитні картки, які містять усю актуальну інформацію щодо потреб цієї групи. Для осіб, які звернулися з місць позбавлення волі, було створено листок соціального супроводу, де вказано всі необхідні адреси та контакти посадових осіб, які можуть допомогти з конкретними питаннями.

Таким чином, у Дніпрі триває активна робота з допомоги бездомним. Міський центр соціальної допомоги надає притулок та інші послуги тим, хто опинився у складних життєвих обставинах. Важливу роль у цій соціальній роботі з бездомними відіграє спеціально створений “Соціальний патруль”. Його співробітники (у склад увійшли соціальний працівник, фельдшер, поліцейські) виїжджають на патрулювання раз на тиждень та оглядають місця перебування бездомних. Останнім пропонуються ночівля та харчування, фельдшером видається направлення на флюорографічне обстеження а тим, що погоджуються на подальший соціальний супровід- складається подальший план з соціальним працівником, левову долю якого займають відновлення документів. Разом з тим, більшість відмовляється від послуг соціального центру. Також, клієнтів у стані алкогольного чи наркотичного сп’яніння, розладів психіки до центру не приймають [43].

Л. Кримчак вважає, що бездомні клієнти потребують допомоги та підтримки фахівців з соціальної роботи, які повинні володіти психологічними та соціальними компетенціями, мати знання правових норм, особливостей комплексного психологічного супроводу, вміти працювати зі складними сімейними ситуаціями та ін. Крім того, червоною стрічкою у дослідженнях науковців відбивається розуміння важливості та розвитку взаємодії й співпраці між різними соціальними службами й організаціями [44].

Це викликає потребу в альтернативних способах соціальної роботи з бездомними та особами, що опинилися у скруті, оскільки робота з ними не повинна заключатися лише в пропозиціях цілодобового перебування, гарячого харчування, одягу, комплексу санітарно-гігієнічних послуг.

2.3 Аналіз моделі соціальної роботи з бездомними в Німеччині.

Моделей соціальної роботи з бездомними багато. Так, в США діє велика кількість програм, у рамках яких для бездомних надаються різноманітні послуги. Крім того, кожне місто чи штат можуть мати свої особливі програми, які пропонують специфічні послуги з огляду на особливі потреби бездомних, що мешкають у цій місцевості. У великих містах США розповсюджена Програма захисту від холодної погоди в термінових притулках для бездомних. Ця програма діє впродовж кількох місяців кожного року (як правило, з грудня по березень). Вона надає можливість ночівлі та отримання санітарно-гігієнічних послуг у притулку, а також перевезення бездомних до місць ночівлі. Дуже поширеним типом програм є організація притулків для бездомних осіб. Ці програми надзвичайно різноманітні й розрізняються за багатьма аспектами, серед них найбільш суттєвими є:

1. Організація, що утримує притулок. Це може бути місцева влада, релігійні та громадські організації.
2. Тип притулку. Найбільш поширеними є термінові притулки (притулок для проживання людей, що перебувають у критичній ситуації). Інший тип притулку призначений для транзитного чи перехідного проживання (іноді такі притулки називають будинками на півдорозі).
3. Набір послуг, які надаються в соціальній агенції або організації. Типовими послугами, які надаються в багатьох програмах, є власне притулок чи можливість переночувати, харчування, можливість скористатися телефоном та поштовими послугами, можливість отримати одяг, продукти чи інші речі, можливість скористатися бібліотекою, подивитися телевізор тощо [45]. Видається доцільним залучити закордонний досвід і перейняти результати успішного впровадження міжнародні проекти.

В США (Чикаго) найпоширенішою програмою, що використовується для запобігання бездомності, є надання одноразової чи короткотермінової фінансової допомоги. Найпоширенішою програмою, яка застосовується для запобігання безпритульності, є одноразова або короткотермінова фінансова

допомога в США (Чикаго), де щорічне виділення державних коштів може складати близько трьох мільйонів доларів на одноразову оплату квартири чи комунальні послуги мешканцям цього міста. За даними дослідження, проведеного в США, житлові субсидії запобігають бездомності щонайменше у 80% тих сімей, які стали бездомними вперше [Shinn M., Baumohl J., Hopper K. The prevention of homelessness revisited // *Analyses of Social Issues and Public Policy*. - 2001. - Vol.1 - P. 95-127.].

Досвід превентивної роботи з бездомними нам надає Програма підтримки наймачів житла м. Манчестер (Manchester Tenancy Support Service) [47], яка була сформована муніципальною радою міста.

Відомо, що ця програма, організовується спільно з департаментами житлового будівництва, соціальних служб і охорони здоров'я, Агенції даних департаментів надають направлення до цієї програми, тим клієнтам, які мають проблеми з житлом. Спеціаліст програми, спочатку визначає, що є причиною неминучої втрати житла, потім вживає відповідних заходів, які можуть включати надання фінансів; залучення адвоката; обговорення з власником житла, якщо це орендоване житло; забезпечення тимчасового житла для проживання. Наприклад, муніципалітет Гааги (Нідерланди) запропонував програму, спрямовану на потреби таких груп, як колишні ув'язнені (в Україні ця група досить широко представлена серед бездомних), колишні пацієнти психіатричних клінік і колишні споживачі наркотиків. Програма ставить ціллю зупинити маргіналізацію, підтримуючи три складові: житло -працевлаштування- добробут.

Цікава практика, існує у Великій Британії, де після прийняття Закону про бездомність 2002 (The Homelessness Act 2002) центральний уряд заохочує розробку та впровадження стратегії подолання бездомності на місцевому рівні, одним із ключових елементів якої є профілактика бездомності [48].

Німеччина пережила різке збільшення на 15-20 відсотків з 2016 по 2017 рік рівня бездомності. Так у 2017 році у ФРН було нараховано 650 тисяч людей без окремого житла. Серед основних причин зростання кількості

мешканців без житла вчені «назвали скорочення обсягів соціального житла, загальне зростання бідності, недостатню кількість доступних помешкань для людей з низьким доходом і отримувачів соціальної допомоги» [49].

В Німеччині до бездомних належать люди, які живуть у притулках (включаючи жінок, які є жертвами домашнього насильства), люди, які живуть у житлі місцевих органів влади без договору оренди, а також бездомні, які живуть на вулиці або не мають постійного житла.

«В цей ж час суспільство нехтує проблемами безхатченків, і їм не приділяється увага у статистичних дослідженнях» [41].

Німецька модель є максимально децентралізованою, вона надає муніципальній владі значну свободу у виборі пріоритетів – визначення та виконання актуальних завдань у соціальній сфері. Цей принцип закріплено на конституційному рівні [50].

Основними механізмами управління соціальними послугами є Федеральний закон (Федеральний закон соціальної допомоги, Акт благополуччя дітей і молоді, Закон про людей з обмеженими можливостями) та низка відповідних політичних заходів, розроблених регіональними і місцевими органами. Останні є ключовими у всій системі загалом. На сьогодні спостерігається досить сильний економічний тиск на всю систему соціальних послуг. Усі заходи, що застосовуються для зниження затрат, вважаються прикладами успішної діяльності. Розробка системи звітності, послуги, з яких можна отримати прибуток, комплексні стратегії залучення фінансування – все це має позитивний резонанс серед експертів цієї сфери. Серед організацій-надавачів послуг високо цінується практика розробки мережових структур у сфері надання послуг для збереження ресурсів і більш широкого охоплення громадян [51].

Сучасна допомога бездомним пропонує диференційований набір варіантів допомоги в залежності від їх індивідуальних потреб і проблем, а також ситуації, яка включає в себе напрямки амбулаторної і стаціонарної допомоги. Вони пов'язані і з додатковою допомогою, такою, як

консультування з питань залежностей, медичною допомогою, проживанням в будинках престарілих, подальшою аутич-допомогою та допомогою психічнохворим. Тобто можна говорити про цілий широкий набір системи допомоги в цій країні.

Інституційними формами допомоги бездомним в Німеччині являються:

1. Консультаційний центр як низькопороговий амбулаторний заклад;
2. Стаціонарний заклад допомоги бездомним.
3. Форми медичної допомоги бездомним.
4. Центральний спеціалізований кабінет по житловим надзвичайним ситуаціям и профілактиці.
5. Допомога з розходами на проживання.

Для консультацій центру допомоги бездомним характерний ширший спектр послуг, чітко сформульований добровільний характер допомоги і низький поріг, включаючи багаточисленні варіанти підтримки, як у плані матеріального забезпечення, так і в плані соціального забезпечення, консультацій та підтримки по роботі. Він пропонує індивідуальні варіанти допомоги, засновані на веденні конкретному випадку. Передбачається, що бездомні мають достатньо власних ресурсів для вирішення своїх проблем, усвідомлених, ціле направлених і стійких.

Щоб охопити бездомних, які вже давно покинули систему допомоги і покращити ситуацію, яка безпосередньо не пов'язана з розміщенням бездомних, консультаційний центр пропонує низькопороговий підхід та різні пропозиції. В цьому контексті низькопороговий підхід означає:

- варіанти догляду і консультації є добровільними;
- побажання самих бездомних визначають структуру допомоги;
- передумов для впливу на поведінку немає;
- в центрі уваги лежить негайне задоволення потреб;
- допомога надається там, де проживають бездомні клієнти або в місцях, що знаходяться поряд з ними;

- потерпілі відчують прийняття, пізнання, турботу, а не виключення і відкидання.

Таким чином, ці низькопорогові пропозиції стосуються забезпечення продуктами харчування, одягу, особистої гігієни, медичної допомоги і іншими потребами, які необхідні людям, для того, щоб жити нормальним життям. Після встановлення контакту який спочатку відкриває структуру елементарного догляду, бездомний клієнт (БК) також інформується про місцеву систему допомоги, про судові запити та виконання цих вимог. Все це вимагає постійного спілкування. Взагалі, спілкування з бездомним клієнтом, який потребує підтримки і догляду, може привести до розвитку основи довіри, необхідного компоненту спілкування.

Важливою умовою спілкування з БК в Німеччині являється також запобігання амбулаторної госпіталізації, яка може призвести до того, що денне перебування стане важливим місцем догляду і, так мовити, центром життя бездомного. На цьому фоні функціонує специфіка консультаційного центру. Все це передбачає надання бездомним клієнтам необхідних послуг в амбулаторних умовах з допомогою дитячого саду, який більш відомий також як гріллка або чайна кухня.

БК можуть бути надані консультації відносно їх проблем та перешкод соціалізації, з метою пошуків підходів та зміни ситуації і варіантів дії, аж до створення плану допомоги, нормалізації стану та незалежного життя. До спектра послуг Консультаційного центру входять вже описані класичні послуги по догляду, також догляд за собою і чистка одягу, приготування їжі і медичне обслуговування. Консультаційний центр може виступати в ролі поштової адреси і може надати підтримку з листування; управління капіталом може бути передано тим, хто більше не може відкрити свій рахунок; надаються безкоштовні шафки для зберігання важливих паперів; інформаційна дошка містить повідомлення про роботу і інші важливі речі; доступні книги, газети та журнали; є гардеробна для одягу; їжа видається в співробітництві з місцевими продовольчими банками.

В послуги Консультаційного центру входить не тільки направлення до спеціалістів, а й оформлення квартири, працевлаштування і подальше розміщення в інтернатних групах або стаціонарі. Крім того, для подолання страху перед порогом може бути запропонована супутня допомога, така як відвідування органів влади, відвідування суду або клініки.

Індивідуальна допомога бездомним заснована на концепції ведення випадку. Цей метод особливо підходить, оскільки може індивідуально і конкретно реагувати на різні потреби БК і в той же час підкреслювати їх незалежність і зв'язок зі світом. Ведення випадку як методологічну роботу в Консультаційному центрі слід розуміти, як «допомогти з одного джерела». Особливе значення має кореляція між тими, хто звертається за допомогою, і можливими пропозицією допомоги. Цей інтенсивний процес консультування дозволяє з'ясувати, які проблеми являються дійсними і якими навичками володіє БК. Це просто втрата житла? Є чи додаткові соціальні труднощі? Що він може зробити самостійно? Які для цього ресурси є в наявності і які можна активувати?

Велике значення надається інформації про БК, його біографії та середовищі існування, щоб мати можливість визначити труднощі та розробити рішення, результатом яких буде дієвий план допомоги.

Роль соціального працівника можна охарактеризувати наступним чином: він підтримує, просвітлює, виступає посередником, захищає і організовує.

У консультаційному центрі початкове обговорення повинно бути направлено на визначення потреб короткострокової або довгострокової допомоги, щоб мати можливість розробити на основі цього план дієвої допомоги. Це особливо необхідно для довгострокових консультаційних процесів, оскільки їх зазвичай приходиться пропонувати постачальнику соціального забезпечення, щоб відповісти на питання, хто буде нести основні витрати. В плане допомоги також має бути вказано, в якій мірі слід використовувати інші послуги, що не пропонуються консультаційним

центром, наприклад, консультування з питань залежностей, і відповідно шлях до цієї послуги. Ціллю угоди також може бути переправлення клієнта в інший заклад, наприклад, в стаціонар, яке розглядається вже на певних, визначених умовах.

На амбулаторній консультації погоджуються заходи з структурування щоденного життя в рамках визначеного плану допомоги. З клієнтами обговорюються щоденні справи, такі як зустрічі, зобов'язаннями, доручення чи то конкретні задачі, можуть бути виявлені труднощі, які виникатимуть у клієнта в повсякденному житті. Клієнт може відмінити процес консультування в будь-який момент. Це стосується і Консультаційного центру, який також може об'явити про розірвання договору, якщо прийде до висновку, що подальше співробітництво більше не має сенсу.

Стаціонарний заклад допомоги бездомним. Стаціонарні заклади являються важливими елементами мережі допомоги бездомним і являються корисними доповненнями до амбулаторних закладів. Для визначеної частини бездомних клієнтів вони стають важливою підтримкою в стабілізації їх життя і відбудови втрачених можливостей вести самостійну діяльність. Це особливо відноситься до тих клієнтів, яким спочатку потрібно надати нагальну допомогу і захисний простір із-за особистих ризиків. Це стосується, наприклад, жінок, які зазнали насилля зі сторони партнера. Особливо в цих закладах може бути виявлена більш інтенсивна допомога оскільки соцслужби знаходяться поблизу до БК.

Цей варіант відрізняється від амбулаторної форми допомоги, він дозволяє працювати з постраждалими протягом довгого періоду часу, тому в стаціонарі можна випробувати нову поведінку БК. Стаціонарний заклад надає БК безпечний і захищений простір, в якому він може прийти в себе і обрести нові перспективи. Таким чином, стаціонарний заклад має чітку задачу в сучасній системі допомоги бездомним, яка заключається у відновленні біографічних можливостей таких людей. Перебування в стаціонарі означає стабілізацію і нормалізацію БК. Це не означає, що його

слід приймати як застій. Зміни і спроби інтеграції БК можливі. Вони регулюються планом допомоги, в якому зазначаються ресурси клієнта. Термін надання допомоги як правило безстроковий, може тривати по декілька місяців чи навіть років. Через 6 місяців, іноді навіть раніше, через регулярні проміжки часу в фінансуючу організацію відправляються звіти, в яких зазначається, чому ціль допомоги – реінтеграція – ще не досягнута і як виглядає подальше планування. Чем довше длиться захід, тем сильніше со сторони тех, хто несе відповідальність за розходи вимоги про відміну заходів чи пошук інших форми в рамках правових можливостей допомоги.

Перед початком заходів складається план підтримки, в якому визначаються конкретні кроки з клієнтом, досягнення або неудача яких потім повинні обговорюватися в звіті. Цей план допомоги також повинен детально пояснити, чому у клієнта можливе лише стаціонарне лікування. Яке фінансується місцевими та регіональними органами соціального забезпечення або за рахунок погодження ставок по догляду на душу населення, або за рахунок фіксованого рівня соціальної допомоги. До груп, для яких рекомендований стаціонарний заклад, в першу чергу відносяться особи, яким приходится переосмислити свою життєву ситуацію. Наприклад, довгий процес отримання паперу або участь у заходах по відновлення працездатності. Тут можуть бути реалізовані заходи, які неможливо здійснити в умовах амбулаторної консультації. Стаціонару потребують особи, які із-за особистої ситуації і соціальних труднощів більше не можуть впоратися зі своїми проблемами без тимчасового та інтенсивного догляду; особи, які жили в одному місці протягом багатьох років і майже не отримували ніякої крім матеріальної допомоги, або які знаходились на лікуванні з частковою або повною зайнятістю і все більше звикли до життя взакладі ;люди, які мають високий ризик розвитку залежності або тимчасово чи то постійно хворіють або їм потрібно місце, щоб оздоровитися або знайти місце, де вони могли б жити спокійно; особи похилого віку, які потребують догляду; пари або навіть жінки, які можуть краще себе захистити від ризиків

шляхом перебування в стаціонарі; молоді бездомні з серйозними проблемами поведінки.

Організація підтримки амбулаторної чи стаціонарної допомоги відрізняється в одному істотному аспекті. В стаціонарі планування може бути більш довгостроковим, клієнт присутнім, оскільки він знаходиться як можна ближче до спеціалізованого персоналу. В то часкак в амбулаторному закладі планування допомоги іноді раптово припиняється, оскільки клієнт просто не приходить на зустріч чи не виходить на зв'язок. Таким чином, стаціонар дозволяє працювати з БК протягом більш довгого часу, надає БК безпечний і захищений простір, в якому він може прийти до себе та знайти нові перспективи.

З іншої сторони такі форми догляду можна критикувати як посилення контролю, інтерпретувати як форму залежності або як патерналізм, який також можна розглядати як гіперопіку клієнта, яка лише заставляє його адаптуватися до структур установ. Спеціалісти повинні приділяти клієнту достатньо часу, особливо якщо він мав негативний досвід попереднього контакту з системою стаціонарної допомоги. Однією із особливих задач стаціонару являється підключення БК до медичної допомоги. На відміну від амбулаторії, де просто здійснюється запис до конкретного лікаря, або просто надається консультація, у стаціонарному закладі є можливість відвідування прийомних годин лікаря, що працює у закладі на погодинній основі. До спеціальної пропозиції стаціонарного закладу відноситься і виявлення проблеми залежності і відображення індивідуального шляху її подолання. За результатами цих обстежень може відбуватися початкове лікування або перенаправлення до відповідного закладу. Кінцевий результат допомоги в стаціонарі забезпечує підтримку клієнта під час його перебування в процесі пошуку житла і допомоги при переїзді. Однак виїзд не обов'язково означає припинення допомоги. Після аренди житла подальша допомога може заключатися в порадах і допомозі з метою стабілізації нової життєвої ситуації.

Крім низькопорогових медпроектів, які відвідують бездомних прямо на вулиці, існує широка співпраця з авторитетними лікарями, службами сестринського догляду і клініки для поліпшення догляду за БК. Все це свідчить про різні форми організації, про різний, а іноді і складний рівень фінансового забезпечення і абсолютно різноманітне обладнання та форми підтримки. Доступні форми медичної допомоги, особливо в великих містах Німеччини. Однак ці пропозиції ні в якому разі не загальнонаціональні, їх зазвичай можна знайти тільки на місцевому рівні. Лікування проводиться в клініках або в закладах допомоги бездомним. Для надання допомоги на місці використовуються лікувальні автобуси. Проекти зазвичай фінансуються місцевою регіональною владою із фондів благодійних організацій, федерального уряду, пожертвувань, страхування. Фінансування зазвичай залежить в першу чергу від місцевих ресурсів. Такі проекти мають за мету полегшення доступу до послуг тих осіб, у яких виникають проблеми з відвідуванням клінік та кабінетів лікарів. Спектр допомоги змінюється від підготовки до лікування до самостійного надання першої медичної допомоги зі сторони лікарів. Медичну допомогу активно підтримують проекти інформаційно-пропагандистського характеру. Ціль цього є виявлення тих БК, що потребують лікування на вулиці або в їх «тимчасовому житлі», і ознайомлення їх зі стандартною системою догляду, в деяких випадках набувають розвитку змішані форми стаціонарної і аутрич-допомоги.

В Німеччині функціонує Центральний спеціалізований офіс по житловим ситуаціям у відповідності з концепцією попередження втрати житла шляхом об'єднання всіх правових варіантів надання допомоги у зв'язку з надзвичайними житловими ситуаціями. Цей заклад пропонує допомогу, поради та інформацію відносно недопущення бездомності і намагаються знайти рішення для погашення заборгованості по орендній платі, звільненням і виселення бездомних. З іншої сторони, за координацію житлової допомоги, роботу з громадськістю та розміщення в муніципальному житлі відповідають спеціалісти центру

спеціалізованого управління по надзвичайним питанням житла. Стосовно виявлення проблем і поліпшення умов життя постраждалих в неблагополучних жилих районів, заключено співробітництво з місцевими житловими асоціаціями. В рамках профілактики і прямої допомоги також налагоджена співпраця з незалежними організаціями. У разі порушення надання квартири або попереднього виселення, заміна квартири не будет надана, але Головне управління надання допомоги у зв'язку з надзвичайними житловими ситуаціями може надати гостьовий будинок або аварійне житло в якості варіантів тимчасового житла. З цією метою міста і муніципалітети зазвичай надають аварійне житло, в кв якому можуть тимчасово проживати бездомні. Згідно з діючим законодавством, люди, втративши будинок, можуть розрахувати на 2 варіанти допомоги, як тільки вони повідомляють про це місцевій владі. З однієї сторони, муніципалітети відповідно нормативному праву зобов'язані ліквідувати бездомність. З іншої, постраждалі можуть вимагати додаткової особистої допомоги для подолання своїх особистих соціальних потреб.

Право на допомогу з витратами на проживання мають особи, які не можуть забезпечити свої необхідні витрати на життя за рахунок власних ресурсів або послуг третіх осіб. Допомога на утримання забезпечує фізичне виживання і мінімальний рівень участі в житті суспільства шляхом матеріальної допомоги. Зазвичай вони виплачуються готівкою, рідко – натуральними товарами. Бенефіціар повинен робити все, що для його розумно, щоб мати можливість утримувати себе та своїх родичів за рахунок власних коштів. Сутність матеріальної допомоги заключається у наданні коштів, необхідних для фізичного виживання. Консультації і допомога в роботі як допомога в засобах до існування є додатковими, несуттєвими заходами допомоги у засобах до суті; вони пов'язані із законом, який зазвичай домінує над законом про соц забезпеченні, - заснований на принципі самопомоги і покликаний допомогти тим, хто має право на пільги, знайти надійну економ основу.

Вплив на проблеми, які лежить всередині особистості бенефіціара або в його соціальному середовищі, не є регулярною частиною допомоги з витратами на проживання, а розглядається лише тому випадку, якщо воно відкриває можливість самопомоги, але й не такою мірою, щоб покращувати можливості постраждалих брати участь у житті суспільства.

Допомога в інтеграції людей з інвалідністю. Цільовою групою з надання допомоги в інтеграції осіб з інвалідністю являються люди з фізичними або емоційними вадами або перебувають у групі ризику. Метою такої допомоги є запобігання інвалідності, що насувається, або усунення чи пом'якшення існуючої інвалідності та її наслідків. Її мета полягає в тому, щоб максимально інтегрувати постраждалих у суспільство, зокрема, надаючи інвалідам можливість займатися відповідною професією або діяльністю, яка зробить їх якомога незалежнішими від опіки або полегшить участь у громадському житті. Інтеграція допомоги особам з інвалідністю передбачає причинно-наслідковий зв'язок між інвалідністю та її наслідками та порушенням участі у суспільному житті. Інтеграція не спрямована на усунення необхідності в економічній допомозі, а швидше, на поліпшення можливості такої особи для соціальної взаємодії. Сутність інтеграції допомоги особам з інвалідністю заключається у комплексній підтримці людей зі значним ступенем інвалідності для компенсації існуючих порушень у соціальній участі в порівнянні з людьми, не являються інвалідами. Основна увага приділяється конкретній особистості людини з інвалідністю та його суб'єктивних можливостях. Це динамічна допомога, оскільки вона направлена на зміну існуючої ситуації.

Велика частка безпритульних і бомжів - колишні ув'язнені. Тому одним із напрямів соціальної роботи, спрямованої на цю категорію населення, є реабілітація. Особливим напрямом реабілітаційної діяльності є відновлення правового та соціального статусу осіб, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі. Ці люди отримали свободу і право самостійно влаштувати своє життя, часто без житла і можливості знайти роботу.

Сьогодні, коли рівень безробіття зростає, колишнім злочинцям все важче знайти роботу. Розуміючи це, ряд керівників, переважно вихідців із села, створюють своєрідну комуну для колишніх в'язнів, де останні отримують доступ до житла та можливості заробляти на життя роботою на селі. Але таких прикладів небагато.

По-перше, держава має зайнятися цим питанням і допомогти колишнім ув'язненим, які вже не чекають вдома і потребують психологічної та інших форм реабілітаційної допомоги. Адже колишній в'язень не може знайти роботу чи житло, і може повторно вчинити злочин чи поповнити ряди бомжів. Для останніх є притулки, куди можуть потрапити деякі раніше затримані люди. Але інша частина йде до скоєння злочину. Тому вважаємо, що кошти, заощаджені на створенні спеціалізованих реабілітаційних центрів для ув'язнених у місцях позбавлення волі, обернулися величезною соціальною втратою для країни.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

В науковій літературі існують різноманітні підходи до розуміння і трактування „моделей” соціальної роботи в залежності від сфер їх застосування. Ми вважаємо за доречними засередитися на таких моделях соціальної роботи, модель місцевого розвитку або розвитку територіальної/локальної громади, модель соціального планування на місцевому рівні, модель соціального обслуговування, модель соціального партнерства.

Соціальна робота з бездомними громадянами передбачає необхідність індивідуального супроводу осіб, які вважають себе бездомними, а також вплив на створення умов, що запобігають виникненню та поширенню бездомності. Головним принципом такої роботи є розширення прав і можливостей, яке ґрунтується на визнанні права людини жити повноцінним життям, отримувати за потреби необхідну кількість якісних соціальних послуг та передбачає мотивацію клієнтів до вирішення власних проблем.

Сучасна закордонна допомога бездомним пропонує диференційований набір варіантів допомоги в залежності від їх індивідуальних потреб і проблем, а також ситуації, яка включає в себе напрямки амбулаторної і стаціонарної допомоги.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВНІ ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ БЕЗДОМНОСТІ В УКРАЇНІ

3.1 Чинники оптимізації соціальної роботи з реінтеграції бездомних осіб в Україні

Досвід європейських країн показує, що для ефективності профілактичних програм необхідно поєднувати як стратегію, так і ресурси на державному та місцевому рівнях. Крім того, вони повинні бути орієнтовані на конкретні потреби цільових груп, на які спрямовані профілактичні заходи. Профілактика потребує розуміння причин безпритульності та її впливу на загальний стан здоров'я осіб або користувачів послуг, як психічний, так і фізичний, наприклад, серед дітей, чий батьки живуть у притулках, стосунки людей у притулках, кількості доступного житла, а також ефективні процедури його використання та розповсюдження.

Однак, якщо ці засоби передбачають значні фінансові витрати та час, то на даний момент було б дуже доцільно створити мережу взаємопов'язаних місцевих служб, які могли б оперативно та ефективно реагувати на ризики, що призводять до бездомності. Такі послуги широко використовуються державною практикою Західної Європи як засіб запобігання бездомності. Тому уряд України має заохочувати та створювати умови для того, щоб місцеві органи влади розробляли власну політику боротьби з безпритульністю та надавали їм належну фінансову підтримку. Однією з умов цього може бути вимога розробляти власні стратегії подолання бездомності для місцевої влади.

Запобігання безпритульності охоплює такі сфери, як житлова та соціальна політика, охорона здоров'я та економічна політика, оскільки це стосується великої кількості людей, які є маргіналізованими або мають особисті проблеми чи проблеми зі здоров'ям. Важливо визначити цілі громади, які перебувають у несприятливому становищі через їх географічний чи економічний статус. Таким чином, розробка політики, яка заохочує та фінансує основні фінансування базових послуг і тих послуг, які відповідають потребам клієнтів, ефективніше усуне ризик появи та поширення бездомності та допоможе залучити ресурси громади. Крім того, важливим елементом ефективної профілактики бездомності є інформування та підвищення обізнаності щодо питань, пов'язаних із володінням та орендою житла, а також набуття громадянами навичок реалізації та захисту житлових прав.

У більшості європейських країн людина може отримати інформацію про те, де, як і до кого звернутися, якщо їй загрожує залишитися бездомним, по телефону. Співробітники соціальних агенцій, які обслуговують різні групи клієнтів, мають інформацію про програми та заклади підтримки та допомоги бездомним.

Згідно із законодавством України у межах відповідних програм здійснюються освітні та просвітницькі заходи з інформування населення щодо норм законодавства з питань придбання, відчуження, оформлення і державної реєстрації прав на житлові приміщення та земельні ділянки, щодо інших правочинів, предметом яких є житло, стосовно обов'язків і відповідальності учасників житлових та суспільних правовідносин [12]. Однак, питання щодо того, хто повинен розробляти та впроваджувати ці програми, яким цільовим групам вони повинні адресуватися та яким чином знаходитимуть свою цільову аудиторію, залишаються не з'ясованими.

Н. Кириленко рекомендує вирішувати зазначені вище питання шляхом розробки і впровадження спеціальних програм та послуг, які мають враховувати індивідуальні потреби та характеристики бездомних клієнтів.

Особливу увагу приділяти підвищенню кваліфікації фахівців соціальної роботи та розробці спеціальних навчальних програм для здобувачів спеціальності «соціальна робота». Задля підвищення рівня ефективності соціальної роботи з бездомними клієнтами, Н. Кириленко пропонує активізувати плідну співпрацю соціальних служб з іншими організаціями, що забезпечить доступ бездомних до послуг з лікування, освіти, зайнятості та інших видів допомоги. Підвищенню рівня ефективності соціальної роботи сприятиме, на думку науковця, проведення досліджень та створення бази даних про бездомних клієнтів. Це допоможе вивчити їхні потреби та проблеми, розробити ефективні стратегії роботи [6].

Люди опиняються на вулиці не тому, що вони являються алкоголіками чи наркозалежними. Як правило за фактор бездомності можуть стояти особисті драми, соціальні стреси та потрясіння.

Шляхи вирішення проблеми бездомності не лише в наданні тимчасового житла такій особі, а в розв'язанні проблем зростаючого безробіття, подолання наслідків соціально-економічних криз та нестабільностей, покращення стану соціального здоров'я суспільства.

Необхідно спрямовувати соціальну політику на вирішення проблем захисту малозабезпеченого населення, розвинення сфери послуг, будівництво соціального житла, втілення державної програми запобігання зuboжіння населення.

Запобігання бездомності потребує широкого спектру дій, які мають включати забезпечення житлом та примусовий продаж житла; - розробку програм підтримки та заохочення орендодавців до здачі житла бездомним людям; - визначення тенденцій бездомності та її причин; Збір даних про безпритульність та випадки повторної бездомності; - Визначення причин бездомності в різних регіонах України;

Крім того, важливим інструментом запобігання безпритульності є попереднє планування перед звільненням або звільненням з інтернатних закладів, яке здійснюватиметься спільно персоналом інтернатного закладу та

відділами ЖКГ місцевих органів влади на основі оцінки потреб бездомних людей, які можуть бути бездомними, і забезпечити їх відповідними ресурсами. Вважаємо, що перспективи подальших досліджень цієї теми мають бути пов'язані з існуючими практиками запобігання безпритульності в Україні, зокрема накопиченим досвідом громадських організацій та їх популяризації та застосування в пілотних проектах у різних містах чи регіонах. Профілактичні програми, що впроваджуються в європейських країнах, системи їх фінансування, функціональна координація між органами державної влади та місцевого самоврядування, управління програмами, методи профілактики, які використовуються в цих програмах, а також можливість впровадження подібних практик в Україні також потребують більш детального вивчення.

3.2. Рекомендації щодо програм недопущення бездомності

Бездомність є проблемою в багатьох країнах світу. Дуже складне соціальне явище, яке включає багато різних аспектів, наприклад, втрата житла, відсутність фінансів, відсутність соціальних послуг, погане здоров'я тощо. Соціальна робота - це важливий інструмент у вирішенні вищезазначених проблем, пов'язаних з явищем бездомності. Адже метою соціальної роботи з бездомними є забезпечення їх основних потреб (житло, харчування, охорона здоров'я) допомога таким особам та їх доступ до необхідних соціальних послуг, а найголовніше, забезпечення повернення в суспільство. Разом з тим це забезпечення має не носити характеру примусу, а скоріше мати попереджувальний характер.

Для України залишається актуальною розробка стратегії подолання бездомності, що буде здійснюватися на державному рівні, і стане основою для формування відповідної соціальної політики з суттєвою складовою - програмою попередження бездомності.

Для створення програмою попередження бездомності можна рекомендувати:

- при розробці програми комплексно аналізувати причини бездомності;
- забезпечувати розвиток послуги для бездомних, що б були направлені на підтримку і раннє виявлення ризиків бездомності;
- створювати різноманітне постійне та доступне житло у громаді, таких як будинки тимчасового проживання, соціальні гуртожитки;
- створювати різноманітні можливості для тимчасового проживання;
- шляхом інформування, консультування та надання підтримки в пошукові та наймі житла, недопускати загрози виникнення бездомності;
- проводити переговори із власниками помешкань, які здаються в найм, вести посередництво при виникненні можливих конфліктів;
- надавати підтримку для лікування наркотичної та алкогольної залежності;
- посилювати роль освіти та професійного навчання;
- створити систему координації соціальних послуг та послуг із розширеної юридичної допомоги у випадках, коли існує загроза висеках, тощо.

ВИСНОВКИ

Визначення безпритульності як соціального становища людини, яке залежить від відсутності житла та життєздатних соціальних умов взаємодії, доводить, що проблема потребує допомоги та підтримки спеціалістів із соціальної роботи, які володіють професійними знаннями, вміннями та навичками ефективної роботи з цією категорією населення.

В Україні затверджено основні напрями запобігання бездомності, які передбачають низку заходів, спрямованих на вдосконалення системи запобігання бездомності, підвищення якості надання соціальних послуг та забезпечення потреб бездомних громадян в екстремальних ситуаціях.

Сьогодні гостро стоїть питання забезпечення ефективної соціальної роботи з бездомними. Нажаль, багато важливих питань у нормативно-правовому просторі являються неоднозначними та неуніфікованими. Регулювання соціальної роботи передбачає модернізації. Системи контролю слабкі, а фінансування в державі недостатнє. Вирішення цих проблем вимагає комплексного, спільного підходу, поєднання зусиль держави, громадських організацій, соціальних працівників тощо. зацікавлені сторони. Необхідно зміцнювати законодавчу базу та розвивати її забезпечити. Забезпечити адекватне фінансування розвитку соціальної сфери. Проведений нами аналіз законодавчої бази та моделей соціальної роботи з бездомними свідчить про актуальність і необхідність нашої роботи, що обумовлена ситуацією, що склалася в сучасному українському суспільстві.

Ми вважаємо, що багато нормативних практик на ділі ігноруються. Залишаються невизначеними питання, проблеми реінтеграції бездомних у соціум, нерегульовані правові норми, відсутність інформації про захист сімейних прав, надання не лише соціальної допомоги бездомним особам, а й юридичної, психологічної та ін.

Для стратегій подолання бездомності в Україні, які наразі тільки зароджуються, можуть стати корисними аналіз найкращих міжнародних

практик та адаптація моделей, реалізованих в інших контекстах. Зокрема, слід зосередитися на двох напрямках: профілактика та рішення, орієнтовані на житло.

Стратегії профілактики працюють на багатьох рівнях, у тому числі своєчасне втручання для людей, яким загрожує неминучий ризик бездомності; плани запобігання бездомності для людей, що виходять з в'язниць, лікарень або звільняються з військової служби; а також системні заходи, такі як збільшення кількості соціального та доступного житла. Допомога людям, які вже стали бездомними, має з часом відійти від практики надання екстреної допомоги і зосередитися на забезпеченні житлом.

В Україні варто запуснути пілотну програму «Спершу житло», яка є найбільш успішною з існуючих моделей боротьби з бездомністю, а також перевірити та адаптувати інші рішення, які підвищують якість послуг, та сформувати партнерські стосунки між громадянським суспільством та державними структурами. Аналіз кращого міжнародного досвіду та адаптація моделей, застосованих в інших контекстах, може сприяти розробці стратегій вирішення проблеми бездомності, яка зараз виникає в Україні. Особливо слід зосередитися на двох сферах: профілактиці та рішеннях, що базуються на житлі. Стратегії профілактики працюють на багатьох рівнях, включаючи програми раннього втручання для людей, яким загрожує залишитися бездомним; люди, звільнені з місць позбавлення волі, звільнені з армії, такі як збільшення кількості соціального та доступного житла. Допомога бездомним має зрештою відійти від надання екстреної допомоги та зосередитися замість цього на забезпеченні житлом. Україна має запуснути пілотну програму

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Головатий М.С. Соціальна політика і соціальна робота : терм.-понят. словник. Київ : МАУП, 2005. 560 с.
2. Global Definition of Social Work (2014) / IFSW, IASSW. Derived from: <http://ifsw.org/get-involved/global-definition-of-social-work>
3. Борисова Ю.В. Виклики глобалізації та сучасна соціальна робота. Theory and practice of modern science: VI International Scientific and Theoretical Conference. Krakov, Poland. 24.11.2023. С.73-74. <https://doi.org/10.36074/scientia-24.11.2023>
4. Козловська О.І. Соціальна робота з безхатьками: проблеми та перспективи. Київ: НАДУ, 2015. 230 с.
5. Кравченко Н. Соціальна робота з безхатьками в Україні: проблеми та можливості. Київ: Видавничий дім «Слово», 2018. 180 с
6. Кириленко О. Соціальна робота з безхатьками: досвід та перспективи. Київ: Київський ун-т ім. Бориса Грінченка, 2019. 144 с
7. Хмара М. Соціальна робота з безхатьками: теорія та практика. Львів Видавництво Львівської політехніки, 2020. 250 с.
8. СловникUA.URL:<https://slovnkyk.ua/index.php?sword=%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C>
9. Словник синонімів української мови : в 2-х т. /А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та ін. Київ : Наукова думка, 2001. Т. 1. 2001. 1040 с.
10. Соціологічна енциклопедія / ред. кол. Астахова В. І. та ін. ; упоряд. В. Г. Городяненко. Київ: Академ. видав., 2008. 456 с
11. Генеральна Асамблея ООН, “Інклюзивні політики та програми для вирішення проблеми бездомності,” А/75/310, 6 серпня 2020р.

12. Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей : Закон України станом на 2 червня 2005 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 26.

13. « Про внесення змін до Закону України "Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей" .*Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2011, N 27, ст.226 . URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2823-17#Text>

14. Пижинська Оксана Іванівна. Аутріч-програми у соціальній роботі з безхатченками. 2021. PhD Thesis

15. Подолянчук Д. С. Допомога безхатченкам як один з напрямків волонтерської діяльності. 2020. PhD Thesis. ВНТУ. URL: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/32102/%D0%9F%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D1%87%D1%83%D0%BA.pdf?isAllowed=y&sequence=1>

16. Якубова Соціальна робота з бездомними. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/43225/1/%D0%AF%D0%BA%D1%83%D0%B1%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf>

17. Edgar B., Doherty J. AND Mina-Coull A. Support and housing in Europe: Tackling social exclusion in the European Union. Bristol: The Policy Press,2019. P. 1 – 3.

18. Слозанська Г. В. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи у територіальних громадах : дис. на здобуття ступеня доктора педагогічних наук. 13.00.05. Тернопіль, 2019. 687 с

19. Волковинський С. В. Сучасні моделі соціальної роботи у територіальній громаді. *Сучасне українське студентство: проблеми та ціннісні орієнтації*, 2020, 33. https://hist.km.ua/images/2021/konferentsiji/zbirnik-tez_2020.pdf#page=33

20. FEANTSA, «ETHOS: Європейська типологія бездомності та відсутності житла» станом на 9 серпня 2024 р. URL: <https://www.feantsa.org/download/ethos2484215748748239888.pdf>
21. Бездомність в Україні. URL: <https://depaul.org.ua/wp-content/uploads/sites/10/2024/09/%D0%91%D0%95%D0%97%D0%94%D0%9E%D0%9C%D0%9D%D0%86%D0%A1%D0%A2%D0%AC-%D0%92-%D0%A3%D0%9A%D0%A0%D0%90%D0%87%D0%9D%D0%86-1.pdf>
22. Соціальна робота. URL: <http://socrobota2017.blogspot.com/p/blog-page.html>
23. Моргай Лілія. Нормативно-правове забезпечення соціальної роботи в територіальній громаді. *Věda a perspektivy*, 2024, 1 (32).
24. Слозанська Г. І. Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та методи: монографія. Тернопіль: ТНПУ імені В. Гнатюка, 2018. 382 с.
25. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Основних напрямів запобігання бездомності до 2017 року" від 13.03.2013 р. № 162. [Текст] *Соціальний захист*. 2013. № 4. С. 23.
26. Про соціальні послуги : Закон України станом на 19 червня 2003 р. *Офіційний вісник України*. 2003. № 29. С. 52. – Ст. 1435
27. Про затвердження Державного стандарту підтриманого проживання бездомних осіб. Наказ Міністерства соціальної політики України від 03.04.2015 № 372. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0458-15#n14> (дата звернення: 19.09.2017).
28. Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей Закон України від 02.06.2005 р. № 2623-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2623-15>
29. Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк Закон України від 17.03.2011 № 3160 VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3160-17>

30. Мельник А. Ф., Длугопольський О. В. Публічний сектор і державна політика в демократичному суспільстві: монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2008. 40 с.

31. Чеберяко О. В.Ю., Варналій З. С. Інституційно-правове та фінансово-економічне забезпечення соціальної безпеки людини в умовах війни. НАУКОВИЙ ВІСНИК, 2023, 37. URL: [http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2023/311/pdf/NV_ONEU_10_2023%20\(online\).pdf#page=37](http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2023/311/pdf/NV_ONEU_10_2023%20(online).pdf#page=37)

32. Соціальний звіт за 2018 рік. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/17003.html>

33. Соціальний звіт за 2019 рік. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/18746.html>

34. Соціальний звіт за 2020 рік. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/17003.html>

35. Глобальний кластер з питань захисту, “Оновлення аналізу захисту в Україні: липень 2024 р.,” станом на 12 серпня 2024р. URL: https://www.globalprotectioncluster.org/sites/default/files/2024-07/ukraine_protection_analysis_update_-_july_2024.pdf

36. Бездомність в Україні. URL: <https://depaul.org.ua/wp-content/uploads/sites/10/2024/09/%D0%91%D0%95%D0%97%D0%94%D0%9E%D0%9C%D0%9D%D0%86%D0%A1%D0%A2%D0%AC-%D0%92-%D0%A3%D0%9A%D0%A0%D0%90%D0%87%D0%9D%D0%86-1.pdf>

37. PSOS, “Життя на паузі: перспективи біженців, ВПО та повертанців,” 2024, станом на 9 серпня 2024р., <https://www.ipsos.com/en/lives-hold-intentions-and-perspectives-refugees>

38. Primary Prevention: An Idea Whose Time Has Come / Ed. By Klein D. C., Goldston S. - Washington, DC: Government Printing Office, 1977. - 477 p.

39. Кабаченко Н. В. Деякі аспекти впровадження програм профілактики бездомності: зарубіжний досвід / Н. Кабаченко // Магістеріум.

Вип. 32. Соціальна робота і охорона здоров'я / [упоряд. Т. В. Семигіна]. - 2008. –

40. Файчук О. Л. Готовність майбутніх соціальних працівників до роботи з бездомними громадянами. *Наукові праці: Педагогіка*. 2016. Випуск 257. Том 269. С. 28–32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchduped_2016_269_257_6

41. Допомога безпритульним: досвід Німеччини. URL: <https://gurt.org.ua/news/recent/16136/>

42. ЗВІТ директора Міського центру соціальної допомоги за 2022 рік. URL: https://dniprorada.gov.ua/upload/editor/zvit_kerivnika_1_2_3.pdf

43. Соціальний патруль вирушив на вулиці міста: як у Дніпрі допомагають бездомним. URL: <https://nashemisto.dp.ua/2024/05/22/sotsialnyi-patrul-vyrushyv-na-vulytsi-mista-ia-k-u-dnypri-dopomahaiut-bezdomnym/>

44. Кримчак Л.Ю. Особливості соціальної роботи з бездомними клієнтами // Соціальна робота в громаді: сучасні виклики та перспективи розвитку: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 24 березня 2023 року) / за заг. ред. проф. О. О. Осетрової. – Дніпро, ДНУ імені Олеся Гончара, 2023. 288 с. (С.98-102) URL: [https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/2023/materiali%20konf/4_%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20\(2\).pdf](https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/2023/materiali%20konf/4_%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20(2).pdf)

45. Кабаченко Надія. Деякі аспекти впровадження програм профілактики бездомності: зарубіжний досвід. 2008. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5d291c48-204c-4f23-9311-7520ed3b4c98/content>

46. Shinn M., Baumohl J., Hopper K. The prevention of homelessness revisited // *Analyses of Social Issues and Public Policy*. - 2001. - Vol.1 - P. 95-127.

47. Tenancy support [Електронний ресурс]. URL: <http://www.renewal.net>.

48. Кабаченко Н., 2008. Деякі аспекти впровадження програм профілактики бездомності: зарубіжний досвід. Соціальна робота і охорона здоров'я, 32, с. 84-87

49. У Німеччині суттєво зросла кількість безпритульних.
URL:<http://surl.li/yayyuuy>

50. Дімітрова М. Порівняльний аналіз діючої законодавчої практики у сфері соціальних послуг. Соціальні послуги: як побудувати українську модель на європейських підходах: ТАСІС Проект «Посилення регіональних соціальних служб в Україні». Київ, 2007. С. 9–48.

51. Германия: социальные услуги ИНГО БОДЕ. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. 2013. С. 220–226

52. Борисова Ю.В. Адресні та універсальні програми державної соціальної допомоги: до питання оцінки ефективності. Dynamics of the developments of world science Abstracts of V international scientific and practical conference. Vancouver, 22.01-24.01.2020. Pp.355-359. https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2020/01/dynamics-of-the-development-of-world-science_22-24.01.2020.pdf

53. Кучер Г. створення у громаді інноваційних соціальних закладів для безхатченків (досвід міста умань) 78 Вісник АПСВТ, 2017, №1 https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/1_2017_78-84.pdf

54. Затонацька, . Т. Г., Анісімова, . О. Ю., Фаренюк , Я. В., Тараненко, . В. Є., & Черба , В. М. (2023). Прогресивні практики фінансового забезпечення будівництва соціального житла. *Академічні візії*, (26). вилучено із <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/778>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Моделі соціальної роботи в територіальній громаді

Назва моделі	Сутність моделі
Місцевий розвиток або розвиток територіальної/ локальної громади,	фокусується на процесі створення і розбудови громади (community building) через залучення великої кількості її представників до процесу ідентифікації, вирішення власних проблем через налагодження і ведення ефективної комунікативної кампанії. Передбачає активну участь усіх її членів у суспільному житті, ініціювання змін та активізацію громадських рухів; вироблення і прийняття рішень, спрямованих на вирішення проблем і розвиток громади
Модель соціального планування на місцевому рівні	Зосереджується на технічному процесі розв'язання проблем у таких сферах, як правопорушення, забезпечення житлом, проблеми психічного здоров'я, соціальні проблеми. Основу цієї моделі, що спирається на програмний розвиток, становить раціональний, ретельно спланований та контрольований процес змін, призначений для забезпечення послугами членів громади. Соціальне планування на рівні територіальної громади має на меті аналіз соціальних умов, постановку цілей та оцінку діяльності наявних служб для їх удосконалення і розвитку нових закладів
Модель соціального обслуговування	представлена мережею закладів і установ, які здійснюють соціальні заходи, спрямовані на сприяння, підтримку і соціальні послуги окремим особам чи групам населення для подолання або пом'якшення життєвих труднощів, підтримки їх соціального статусу та повноцінної життєдіяльності.
Модель соціального партнерства..	прояв партнерських відносин у соціально-трудовій сфері між працедавцями (підприємцями, якщо це приватна сфера, і адміністрацією, директором підприємства в інших сферах), об'єднаннями працівників і державними органами

Джерело: складено автором за [19].

ДОДАТОК Б

Анкета опитування «Шляхи подолання бездомності та бідності: думки
молоді»

1. Назвіть основні ознаки «бездомної людини

- бідна людина, що не має власного дому,
- харчується залишками,
- має проблеми з законом
- небезпечна
- бездомність її особистий вибір
- ніде не працює, відірвана від нормальних соціальних зв'язків.

2. Які на вашу думку основні джерела стану бездомності:

- психологічні проблеми індивіда, його ледарство та антисоціальність;
- проблеми соціального характеру;
- проблеми матеріального характеру як наслідок житлових махінацій.

3. Виберіть основні соціально-економічні чинники бездомності в сучасній Україні:

- Високий рівень безробіття та низькі зарплати
- Брак доступного житла
- Висока вартість життя та
- інфляційний тиск
- ▪Втрата документів, необхідних для отримання виплат від держави
- Низька державна пенсія
- ▪Вплив Covid-19
- Соціальна стигма по відношенню до бездомних та міжсекторальна стигма
- Вплив війни
-

4. Які особистісні фактори можуть викликати стан бездомності?

- Розрив стосунків
- Зловживання наркотиками, алкоголем
- рова залежність
- Інвалідність або хронічні проблеми зі здоров'ям
- Домашнє насильство та гендерно-зумовлене насильство
- Дитячі травми та жорстоке поводження з дітьми
- Проблеми ментального здоров'я, травми та втрата близьких
- Низькі самооцінка, віра в себе та життєстійкість
- Брак життєвих навичок та механізмів подолання труднощів
- Відсутність підтримуючих стосунків ▪
- Ув'язнення та судимість
- Низький рівень освіти та навичок

4. Чи знаєте ви про існування в Дніпрі закладів, куди бездомна людина може звернутися за допомогою?

- Так
- Ні
- Вперше чую

5. Які шляхи вирішення проблеми бездомності ви можете назвати,

- Соціальне житло
- будинки нічного перебування
- Заклади реінтеграції
- Соціальні готелі
- Пункти обігріву
- Психологічна допомога
- Юридична допомога
- Працевлаштування

6 Який фактор війни на вашу думку спричинює збільшення бездомності в Україні?

- Переміщення, особливо багаторазове та довготривале
- Руйнування або пошкодження житла
- Неможливість повернутись додому для людей з окупованих та прифронтових територій через небезпеку
- Обмеження критеріїв для отримання грошової допомоги на проживання ВПО з березня 2024 року
- Зменшення обсягів гуманітарної допомоги

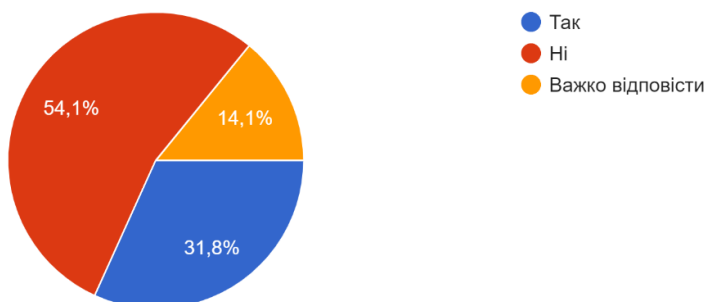
ДОДАТОК В

Результати опитування здобувачів УМСФ та
КЗО «Фінансово-економічний ліцей наукового спрямування при
УМСФ» (грудень 2024р.)

А) січень 2024 р.

Чи зіткнулась ваша родина з безробіттям після 24 лютого 2022 року?

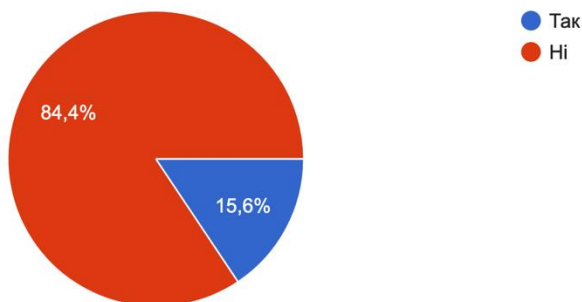
85 ответов

Б) грудень 2024 р.

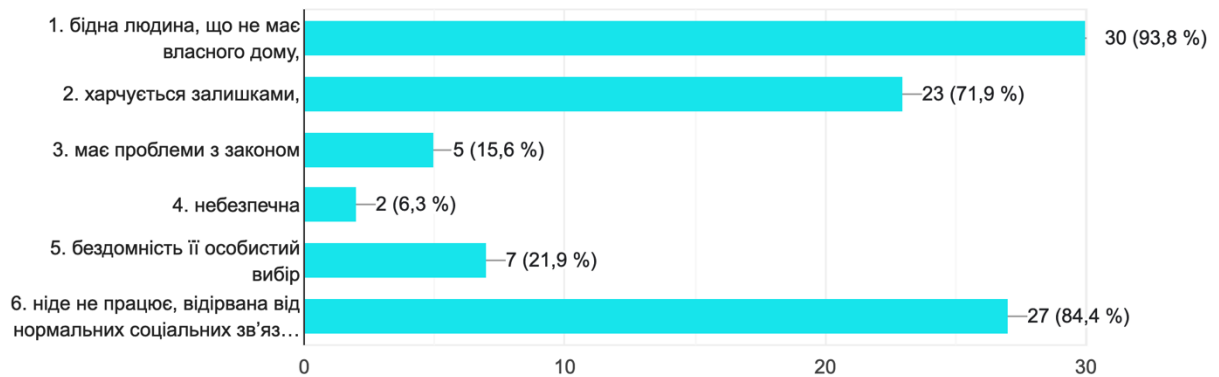
Чи зіткнулась ваша родина з безробіттям після 24 лютого 2022 року?

32 ответа

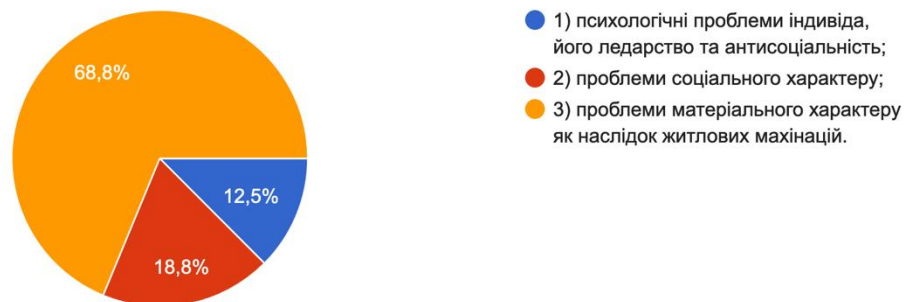
1. Назвіть основні ознаки «бездомної людини»

32 ответа

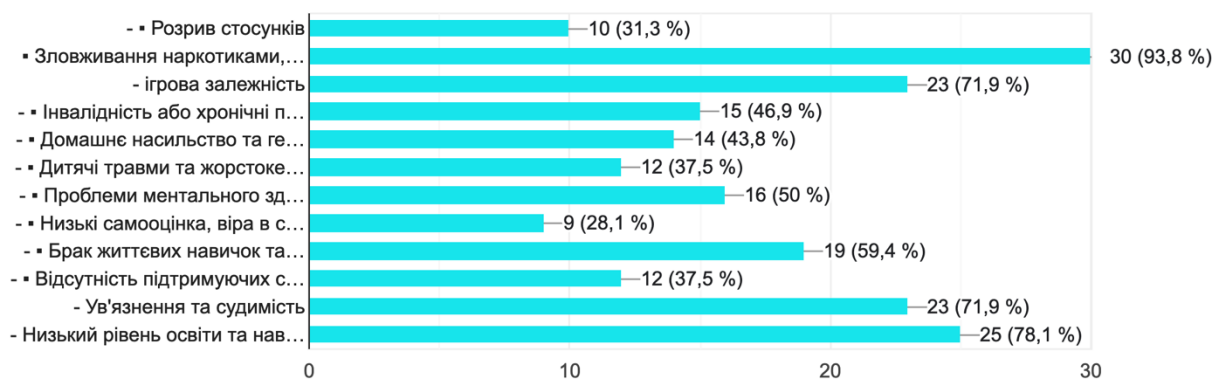
Які на вашу думку основні джерела стану бездомності:

32 ответа

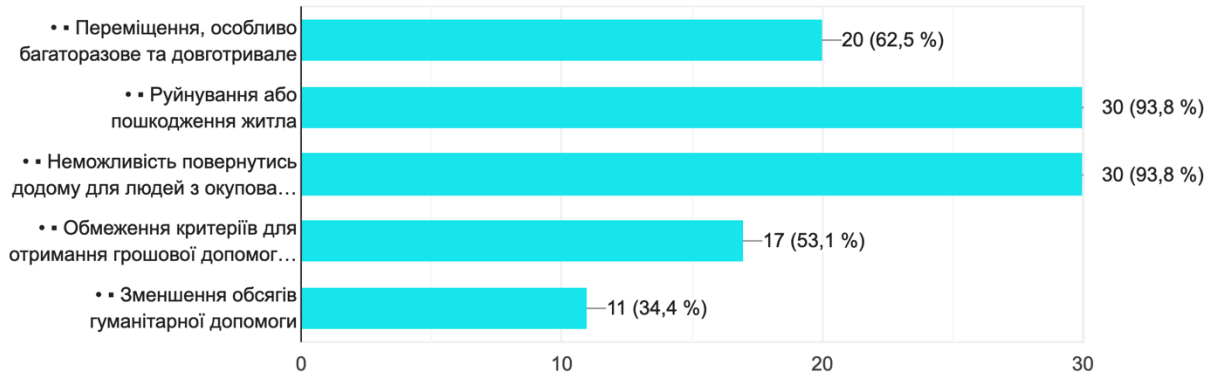
4. Які особистісні фактори можуть викликати стан бездомності?

32 ответа

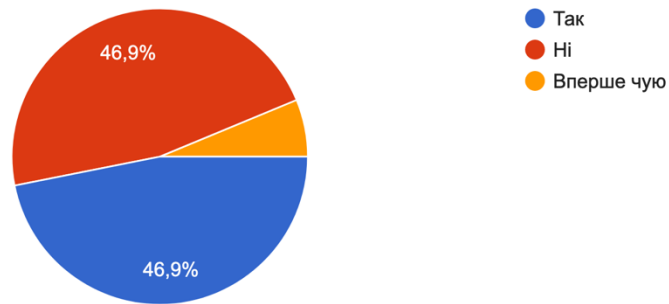
Який фактор війни на вашу думку спричинює збільшення бездомності в Україні?

32 ответа

Чи знаєте ви про існування в Дніпрі закладів, куди бездомна людина може звернутися за допомогою?

32 ответа

ДОДАТОК Г

Зведена інформація про суб'єктів, що надають соціальні послуги

№ з/п	Найменування суб'єкта, що надає соціальні послуги	Розпорядження про створення суб'єкта, що надає соціальні послуги (дата, № розпорядження)	Структурні підрозділи суб'єкта, що надає соціальні послуги	Поштова та електронна адреси суб'єкта, що надає соціальні послуги	Керівник суб'єкта, що надає соціальні послуги (прізвище, ім'я, по батькові, контактний телефон (стаціонарний та мобільний))	Заступник керівника суб'єкта, що надає соціальні послуги (прізвище, ім'я, по батькові, контактний телефон (стаціонарний та мобільний))	Поштова та електронна адреси відділення стаціонарного догляду суб'єкта, що надає соціальні послуги (за наявності)	Контактний телефон завідувача відділення стаціонарного догляду суб'єкта, що надає соціальні послуги (стаціонарний та мобільний)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Міський центр соціальної допомоги	18.09.1997р № 1499	1. Відділення щодо надання послуг бездомним особам та особам з низьким рівнем доходів; 2. Відділення професійної реабілітації та соціально-побутової адаптації; 3. Відділ щодо надання транспортних послуг «Соціальне таксі»	49006, Дніпропетровська область, м. Дніпро, вул. Володимира Антоновича, будинок 56. E-mail: socdopomoga@gmail.com	Єрьоменко Максим Володимирович (073)785-64-61	Матьїнова Людмила Олександрівна (073)785-64-61 (098)286-04-68		

ДОДАТОК Д

2.3 Відомості щодо діяльності відділення щодо надання послуг бездомним особам та особам з низьким рівнем доходів у 2022 році.

Кількість центрів (відділень) обліку станом на кінець 2022р.	Рух клієнтів (чисельність осіб)				Чисельність осіб, яких виявлено			Чисельність осіб яким видано посвідчення про взяття на облік					Чисельність осіб, яким надано соціальні послуги						
	Перебувало на обліку на початок року	Взято на облік протягом року	Знято з обліку протягом року	Перебувало на обліку на кінець року	Усього го	У тому числі		Усього го	У тому числі				Усього го	У тому числі					
						Службово соціальне трулювання	Звернули особисто		Громадян похилого віку	Працівники інвалідності	Осіб з інвалідністю	Звілені місця позбавлення волі		Відомо	Зареєстровано за адресою Центру	Влаштовано до закладу для бездомних	Влаштовано до будинку	Влаштовано до мед. закладу	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1	66	154	131	88	464	144	320	154	22	115	17	59	154	19	30	3	154	7	60

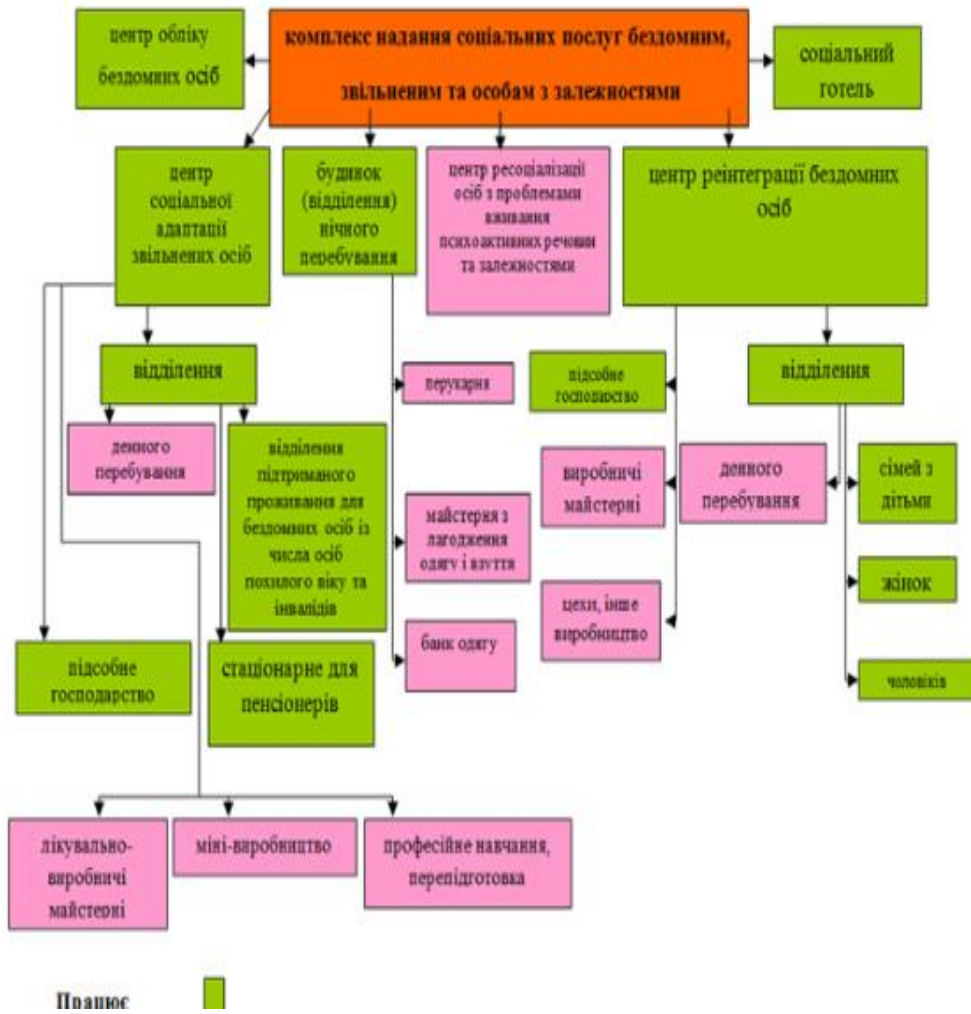

Рис. Комплекс надання соціальних послуг бездомним, звільненим та особам з залежностями [52]